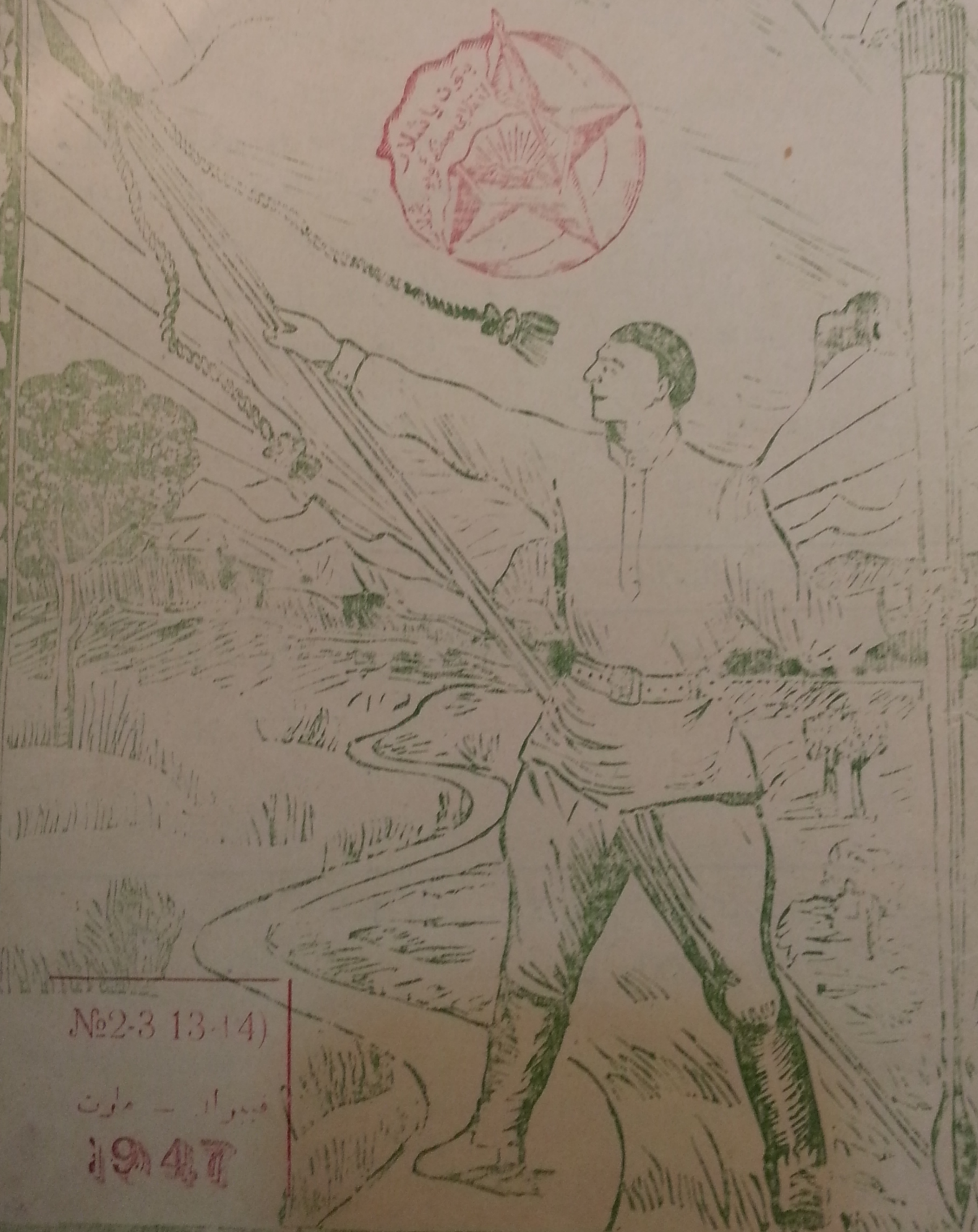

كۆز ئۆتكۈزۈش

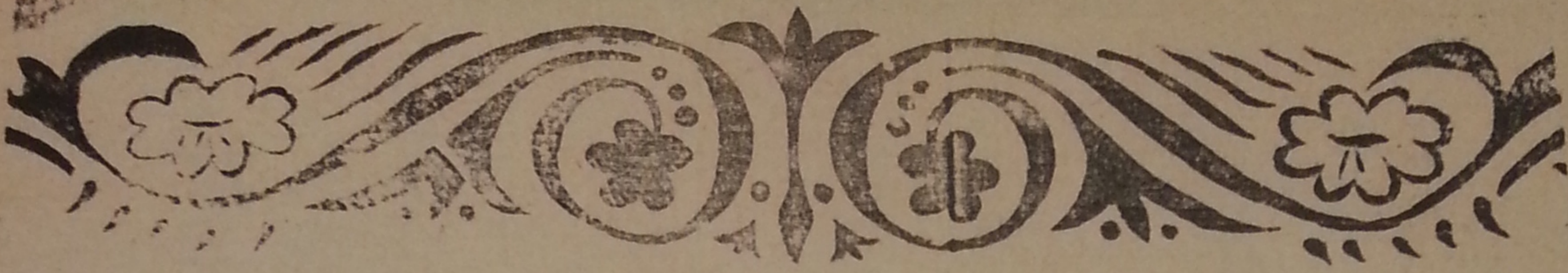

№2-3 13-14)

فېبرال - مارت

1947

بوساندا :

- 1 - ھەر دەرىجىلىك تشكىللارنىڭ سايلامىنى مناسىتى بىلەن .
- 2 - مەن قەشقەردە چاغدا - - - - - انومەر .
- 3 - جاستارغا - - - - - ب . ت .
- 4 - اوبغور تارىخى ۋە اولارنىڭ تىلى توغرىسىدا .
- 5 - اوتوپىيە ۋە تېخنىكا - - - - - ق . خ .
- 6 . كونفىرېنسىيەدىن كېيىن - - - - - ع . ضىيام .
- 7 - كوچو ككە ھجوم (سەتپەرە) - - - - - ز . ق .
- 8 - ظالمون خاطرەسىدىن (شىعر) - - - - - م . عثمەنى .
- 9 - گودوك - - - - - ن . اوستروويسكى .
- 10 - قلن (شىعر) - - - - - ت . قھارى .

ناشرى : شىرقى تور كىستان انقلابچل ياشلار تشكىلانىنىڭ مەركىزى كومىتېتى

ژورنالنىڭ مەسئول خەتەرلىرى سەيفى اللەھىف ، ادبى مەخربىرى : ز . قادىرى ،
كارىكتورى : م . عثمەنى .

شىرقى تور كىستان انقلابچل ياشلار تشكىلاتى مەركىزى كومىتېتى بىلەن خاتىرىسى .

ترازى : 2000

شەھرى : ئولجا

2 . مركزى كومىتېتنىڭ ھەردە- رېجىلىك تشكىلانلار اوچون تۈزگەن خىزمەت قوللانمىسىنى تولۇق تەجايل قىلىپ ، اونوڭغا بىر نەچچە نووتلىك ابابى وپلايتلىك كوز فېرىنسىيانىڭ قىرار ارىنى قوشوب يەرلىك ھەلى احوالغا موافىقلاشتۇروب ، پىلانلىق ، تشكىللىك ۋە ابزچىللىق رەھىمەتە اونى ئەلگە آشۇرۇشلىرى ضرور .

3 . ھەر دەرىجىلىك تشكىلانلار پىرىز دىئوم مەجلىسىنى كورسۇ تولگەن ۋە قىدا ايچىپ ، يوقىرى دەرىجىلىك تشكىلات كور- مەتەمبىسى ۋە شوبەرىلىك كومىتېت خىزمەتلىرى ارىنىد . يورگوز واپىدىغا رەھبەر ۋە قىرار لارنى بەلگولەپ اوز ۋەقتىدا اجرا قىلىپ نوروشارى ضرور . شونوك بىلەن بىللە قارمىغىدىكى رايون ، باشلانغۇچ تشكىلات اوگونوش كورژوكلرىدا اوتواپىدىغان- خىلار مەجلىسىگىمۇ ھەر ۋەقتىدا قاتنىشپ نوروشلىرى كېرەك ،

4 . بەرلىك كومىتېت تشكىلى خىزمىتىنى مستەھكەملىش بىلەن اساسى قىلام قورلىشى بولغان اوگونوش كورژوكلار بەلگىلىنىشىنى ساغلام بوسوندا قوروب ، خىزمىتىنى تشكىللىك آغا سۇرۇشلىرى كېرەك . ۋە ۋە تشكىلى طرفە يوقىرى دەرىجىلىك تشكىلات بىلەن كورمە دەرىجىلىك تشكىلات تشكىلى قورلىشى ۋە مەنەبىتىنى مستەھكەم پىرىتون گەۋدە ۋە اوزولمەس ھالقىغا بىلار-

دوروش لازىم .

5 . مەلۇمكى : رطنىمىز بو بېچە II مادداق پوتوم ۋە سىياسى پروگرامما اساسىدا خەلقچىللىقنى عملەشتۇرۇش خىزمىتى يورگوزۇلماقچى . بو ھەقتە ھەر دەرىجىلىك تشكىلات ھېئىت رېداست اعضالىرى شوبەرى- لىك كومىتېت بىلەن بەرلىك حكومت اور- گانلىرى اوتتورسىدىكى مەنەبەتنى مستەھكە- لەش بىلەن بەرلىك حكومت اورگانلىرى خىزمىتىنىڭ خەلقچىل اساسىدا توغرى جارى قىلىشى بولماقچى . تشبىشچى بولۇش كېرەك .

6 . بەرلىك كومىتېت قارمىغىدىكى اعضالارغا مەخسۇس روھى دا كىلاد ۋە ، مەخسۇس ئىلىم - تىرىپە حر كىتلىرىنى بەلگولەپ اجرا قىلىش ، خەلققە خەلقچى احوالات ، خەلقچى- لىقنى عملەيتىدە يورگوزۇش . پوتوم ۋە سىياسى قوللانمىسىنى خىمىيە قىلىشنى آغا سۇرۇش بىلەن اونى توغرى جارى قىلىشقا توسقونلوق قىلىۋاتقان رېئاكسىيونلارنىڭ سىرلىرىنى پىش قىلىش لازىم .

اينىڭ آخىرىدا ھەر دەرىجىلىك تشكىل- لانلارغا سايلانغان بىلەن ۋە ھېئىت رېداست اعضالىرىنىڭ كورسە سىياسى شوبەرىلىك كومىتېت اعضالىرى ۋە ۋەقە بويون سونوك اولارنىڭ يول يورۇق ۋە قىرار ارىنى سوز سىز بىجىرىشلىرى كورلىدۇ . بو ھەقتە تشكىلانمىز نظام نامىسىنىڭ 5 - باب 45 ماددىسىدا تشكىلانمىزنىڭ تشكىلى بىلەن

لاگىنى اينغان ايگەن . اونى بوگون كەچ
كېچە نىلاۋاتىدۇ . موزدورنى ياسىنغا چا
قرتىب كېلىپ اونوك آرئىلن 5000 دو
لارغا آلەقچى بولدى .

ئەنسى سى كوچك خودى شونى
قلدى . مەن شوندىن كېيىن ياسىننىڭ قانداق
آدم ايگەنلىگىنى بايقىغىلى باشلىدۇم . با
سېن مەن بىن امەس ايگەن ، اونوك اساسى
قلىدىغان خىمىتى ، بەرلىك خىلقلىرىنى
خطاي از گوچىلىرى فايدىسى اوچون اشلىپ
تىب برشكە واصطىلىق قورال ايگەن . او ،
بوۋاقتلاردا ياسىلغان پوتەيلەر او چون
كەمبەغەل بېچارىلارنى از خەق بېرىش ،
پاكى پوتونلەي خەقسز اشلىتىپ جزانىخور
منصبدارلارنىڭ اشچىلارغانوايمىگەن مەنەت
خەققى بىلەن خاتىسىنى توشقوزوشقا سېبىچى
بولدىكەن . شونداق قىلىپ ھەر - بىر بو
لوم خطاي خىمىتىچىلىرى و منصبدارلىرى خە
لق مەنىتى ھىساپغا توپلانغان بولالار بىلەن
بىرچەتدىن خەصوصى سودىگەرچىلىك اشىنىپ
بو بورگوزىدىكەن .

بوۋاقتلاردا قەشقەرنىڭ آنفوسلوق

كېچىك ناھىيە رايگە خىدىدىن تاشقىرى چو
شووأتقان آلوك - ياساقلار خىلقىنى جىنىدىن
جاق تويغوزغان . مىنلا: اوتون ، سامان
تومور ، كورور ، مەش ، باغاج ، خېش ،
سىلىقلىرىنى تولدەمەي آوارە بولۇۋاتقان خىلققە
اوستى . اوستىگە آدم سىلىغىموسىلىۋاتقان
ايگەن . بوعدىدىن تاشقىرى بوغان سىپاقلار
نىڭ سېبىچى بو ايدى .

آرتوش ناھىيە سېگە ناھىيى چوڭ
سېپىل سوقتوردى . بو سېپىلنى آرتوش خا
قېگە 2 آي ايچىدە پونوروشكە امر بېرا
گەن ايدى . آمە آرتوشدىكى بەضى سېزمە
چان آدمەلەر خىلققە بو سېپىلنىڭ آفەت بو
لوب چوشوشى توغورلىق چوشەندىر روش
بېرىپ ، « بىز بىچارە خىلق ، سېپىل سالاھى
مىز » دېگەن مەراجەتنى خطاي منصبدار
غا بەرگەندىن كېيىن ، چك ناملىق قانخور
آرتوشقا كېلىپ : « سز آرتوش خىلقى اوغور
لاردىن ساقلىنىش اوچون سېپىل سالىمىز دەپ
مەراجەت قىلغان ايگەن سز امر . بو ھەيلىگە
لارغا زەخمەت انقىلى كەيم . لېكىن آ
راڭلاردا بەضى آنساق خىلقى اوغورى
قويروقلرى بار كورونونو . بەلكى اولار
سېلەرنىڭ بو بىخىشى اشكلارغا قارشىلىق قىلىپ
قالار . آمابىز اولارغا رەھىم قىلەيمىز . اوغ
رىلارغا قانداق مەامىلە قىلساق ، اولار غېمە
شونداق اش قىلەيمىز . اونداق خىلىلارنى
پېغىب اېلىپ بېلىپ وتقا ئوتىمىز . سىلەر اوغ
داقارغا اگەشمەي بار كوچكىلارنى اېمەي
سېپىلنى چاپسان پونكوزسە گلار بولىدۇ »
دېدى . بوگەپ بىلەن خىلق اوزىنىڭ سېپىل
سوقامامىز دەپ بەرگەن عرضىدىن چوچە
دى . « چك » نىڭ مەككارلىقى ، بىر طرفدىن
قورال بىلەن قورقوتىشى آرقىسىدا خىلق سې
پىل سوقوشقا كىرىشكەن ايدى . كەمبەغەل
غايىلىلەر گىمە كوندە 3 - 4 مەدىكار ،
1 - 2 ايشەك سېلىقى چوشەرايدى . بو
نوك اوستىگە آرتوشدا كېمىنىڭ بېغى بو
سا ، روخىدىن سز باغچىلىرى كېسىلىپ بوەدى .
سېپىلدا اشلىپ قايناشقا روخىت قىلغانلار
فقط پېمە كلىرى توگەپ آغرىپ قالغان

ياش يېگىنى «سىلارنى اوقۇتىمىز» دەپ
 آلداب اوروومچىگە ايلېب كەلگەن ايدى .
 مەن بولارنىڭ احوالىنى شو وقتىدا كور
 گەن ايدىم . اولار دىن بىر قانچىسى اورووم-
 چىگە كەلگىچە اچلاندىن اولگەن ايدى ،
 اوروومچىگە كەلگەندىن كىيىن اولارغا كوندى-
 گە بىر ئاندىن باشقا ھىچ نرسە بەرمىگەن ،
 شونوڭ اوچون اولار اچلاندىن يىتىدىغان
 اورون يوق سوغاندا موزلاپ تۇرلارك
 كىسەلەرگە گرفتار بولوب ، اولوب كەت-
 كەن ايدى . حىات ئالغۇنلارى قولدارچىلىق
 تارىخىدىكى قولار دىنەمۇ يامان كوندە
 اشلىدى . ايچكى خطايدىن ايلب چىق
 شرقى تور كىستانغا بەر لەشتورولگوسى
 خطايلارغا سولوق يەر تەييارلاش اوچون
 بو بىچارە قىرنداشلرىمىز قىش كونلرى
 ايڭ قاتتىق سوغۇقلاردا بىلچە سواچىدە
 لوم توتۇپ ئاش چاپىدى . بو وقتدا پوت
 قوللرى ارششەپ كەتكەنلرى وسوغۇقدا
 توڭلاب اولوب كەتكەنلرى نھايتى تولا .
 بو بىچارىلارنىڭ بەعضىلرى خوتونلرىنى
 بىرگە ايلب چىققان ايكەن . بولارغا خىطاي
 بەنجاڭلرى مجبورى زوراوق قايب ،
 ناموسلرىغا تەككەن ، اۇن چقارغان ارارىپ-
 نى اوروب خىقارەتلىگەن ، شونداق قىلىپ
 بولارنىڭ 20.000 دىن ارتوغراغى اولوب
 توگىگەن ايدى . بو فاجىئەلىك واقىئەلار مو
 مەن كورۇۋاتقان سىپىل واقىئە سىگەوخ -

كىشىلەر بولانتى . اولانك اچىدە اچلاندىن ،
 كىسەلدىن اولگەنلرى ، مال - وارانىدىن
 ايرىلىپ كەتكەنلرى تولا . اگوشوۋاقتە -
 دا ارتوشقا بىرىپ قاسسىڭر ارتوش
 خلقىنىڭ پوتون قايغوسى سىپىل بولوب
 قانغىلىغىنى كورسە . مەن بوۋاتىدا ارتوش
 دا بو سىپىل توغورسىدا علائىدە خلق
 قىشاقلىرى كىلىپ چىقىدى . مەن اونوڭدىن
 بىر كولىتىنى بويدەرگە كەلتورەيلى :
 ارتوشلوق اوغل باللا ،
 ياقىغا سىپىل سوقى .
 اشلىمەسكە علاج يوق ،
 چىگەن ، چاڭ لىدىن قوتتى .
 سىپىل سوقۇ اتقار خلقىنىڭ موڭلوق
 ناخشىلرىنى اڭلاب ۋە تارتىۋاتقان اىغر
 چىلقلىرىنى كوروب خىيالغا چوموب كەتتىم .
 اوتۇشتىن تارتىپ شرقى تور كىستاننىڭ
 ھەر - بىر شەرلىرىگە خىطاي استىدادا كە
 ھىيىتى مونداق سىپىللارنى يوزلەپ -
 يوزلەپ يەرلىك خلىققە سالدۇرغان ايدى .
 سىپىل سوققان ، اوستەڭ چاپقان بىچارە
 خلقىمىزنىڭ عجايب فاجىئەلىك خاىرەلرى
 تارىخىمىزدا نورغون . مەنك كوزالدىە -
 دىن بىقىندا اونكەن بىر واقىئە گەۋ دى -
 لەندىلى باشلىدى . اومونداق اوتىكەن
 ايدى .
 1942 - يلى آدامچى شىشىسى
 جنوبى شرقى تور كىستاندىن 40,000

شاش كوز آلدىمىن گەو دىلىنىپ
 اونتى .
 مەن يەنە قزىقى بر واقعهنى كور -
 دوم . جادىگەر خطاي مەككارلرى ياقىغا
 سوقولغان سىپىلىك ايجىگە بردانە چوك
 كوزا كۆمىلەنگى معلوم بولدى . بو -
 توغورلوق اشلەمچىلەر آرسىدا : «عطا -
 لار كوزا ايجىگە بولسا ما تارىخى حىط
 قلىپ بر قانچە خطايچە خەتلەرنى ساغان»
 دېشىدۇ . بولمىش ، خىيات بولسا كىرەك ،
 بر آز زاماندىن كىيىن خطاي صياحتچىلرى
 كىلىپ بو كوزىنى تاپقان بولوب ، اونوڭ -
 دىكى ساختا فاكىتلار بادن بويەر خطاينىڭ
 پىرى ايگە لىگىنى دوا ئىلمەقچى بولسا كى -
 رەك . بو كوكولكولوك حر كىتنىڭ واقىيىسىنى
 گەلگوسىدە كورەرمىز .
 قىسقىسى آلتە شەر خلقى بو واقىدە -
 لارغا كەلگەندە شونچە خارلانغانكى : خطاي
 مىللىتىنىڭ يوزىگە ايشە شلىگەرەك قارالمايدۇ -
 غان بولوب قالىدۇ . مەن پوتوم امضا
 لىنىپ بر نەچچە آى اونكەندىمۇ نىخى قەش -
 قەردە ايدىم . خاق پوتومدىن : «حر كى -
 ار كىنلىكنى تاپمىز» دەپ خرسەند بولغان
 بولسىمۇ ، خطاي عكس العر كىچى منصب -
 دارلرى پونومنى حىبايە قىلەلسىدىن ، عك -
 سىچە اشلەپ نورغانلىغىنى جنوبى شرفى
 تور كىستان خلقى كوروب ، يانمىمۇ كوپ -
 رەك مەبوسلاندى . مەن پوتومدىن كى -
 پتىكى جنوبى شرفى تور كىستان خاقىنىڭ

يەنە ، ار كىن نەفس آلامىغانلىغىنى كور -
 دوم . اونوڭ اوچون خطاي عملدارلرى
 بلەن يەرلك خلق اوتتورسىدىكى منا
 سىبتىڭ يەنە قانداق احولدا ايگەنلىگىنى
 كورسوتىدىغان آددى واقعهلار دىن بر نەچ -
 چىنى كە - توروب . اونە كىچى مەن :
 بر كونى عىد كارد كىتەپ بارغىد -
 نىمەدا توپوقسىز 2 پاي اوق آوازى چقىدى .
 مەن اويەرگە بىرىپ ، بر قانچە كىشىلرنىڭ
 توپلاشقانلىغىنى كور دوم ، آرىدا بر اوي -
 غور دو كىدارىنى بر سانچى مەر فقرا
 خطاي غضب قلىپ تىلا وانىدۇ . بر دەمدىن
 كىيىن كوپچولوك خىلق فقرا خىطايىنى
 آرىغا اىلب چو مەن يومەن (والى) ادارەسىگە
 باشلاب ماڭدى . مەن آرىدا تونوش بر
 آدمەدىن واقعهنى سورغان ايدىم . او كىش :
 «بو فقرا خطاي سودىگەرنىڭ دو كانىغا
 كىلىپ ، ياردەن (لەستىك) نىڭ گىزى قانچە
 دىگەن ايكەن ، دى كىدار 300 دوللار دەپتۇ .
 خطاي 100 دوللار دىن بەرگىن دىگەندە
 دو كىدار : جانگودا توغرى كەلمەيدۇ .
 ماڭا 250 دوللارغا توختايدۇ ، دىيىشى بلەن
 دو كىدارنى «ساونى ما» «سك كىو» دەپ
 تىلاشقا باشلاپتۇ . دو كىدار : سىز نىمە
 اوچون تىلايسىز ؟ ماڭا زىيان قىلسا ،
 قانداق بىرىمەن ، دىگەندە خطاي دو كى -
 دارنىڭ يوزىگە تو كوروتتۇ . دو كىدار
 بونىمە دىگەن زورلوق ، آنداق بولسا ،

تەگمىگىچە قالمايدىغانلىقىنى كورسەتسە كىرىك .

ينە بىر قىزىق ۋاقىت بولۇپ اوتتى . پونوم بولغاندىن كىيىن خىطاي منصبدار لرىنىڭ جېرىدا يىن قاڭغۇر قاخشىغان خلق ، خلقىنى سويىدىغان يەرلىك كىشىلەر نىڭ رەبىر بولۇشىنى طلب قلىشقا باشلىدى . شونوك اوچون خلقىنىڭ تلىگى بوبىنچە قەشقەرنىڭ والىلىقىغا خلق منىغىنى اوچون قاغۇر دىغان بلمچان عبدالكىرىم خان مەخنوم تەيىن قىلىنىپ بوبىروق كەلگەن ايدى . خلق بونىڭغا خوتىشال بولبوانقان بىر مەزگىلدە قەشقەردىكى خىطاي منصبدارلرى خەلق غىمىنى يەيدىغان مونداق بىر آدمىنى ياخشى قارشى المىدى .

دى ، عكسىچە اوزىنىڭ بىر قانچە آبروى فەرەست خلق سويىدىغان يىلاقچىلارنى اگەشتۈرۈپ ، عبدالكىرىم خان مەخنومگە قارشى پروواكتسىيە (ئىتتىپاقىيات) گروھى لىرىنى اويۇشتۇردى . بىۋاقىتدا جىڭساجونىڭ اشىبىيونلرى بوزلرىگە گىرىم قىلىپ خەلقچە ياسىنىپ ، كوچىلاردا نەيش اوبوش توردى . كىچىلرى عبدالكىرىم خان مەخنومنى قارىلاپ توراوك تشوبىقاتلارنى كوچا كوچىغا چاپلىدى بىۋاقىتدا رىئاكسىيون ۋە مەنەبب عنىرلار بونارا گروھقا كىلىپ قوشولغان ايدى . جىڭسا جوينىڭ باشلىغىنى جوجىڭ اوزىنىڭ اويۇشتورغان مونداق رىئاكسىيون گروھلرىنى خەلق ائىدى

لاب آلامىدىن دەپ قايناننىڭ اوستىگە جىڭسا جوينىڭ ياراقلىق بىر افىتسىرى كەلمىپ قلىدۇ . بو خىطاي افىتسىرنىڭ بىندىدىكى ناگىنى اىلىپ دوكاندارنى آتىدۇ . دوكاندار اچىللىك بىلەن اونوك قولىغا ايرىسلىۋانغانلىغى اوچون كەينى - كەينىدىن ايتلغان 2 پاي اوق اونوكقا تەگەسىدىن يەرگە كرىپ كەتتى» دىدى .

مەن بو ۋاقىتنى اوقىغاندىن كىيىن زورلوق قىلغان خىطاي امدى قانداق جازا كورۇدىغانلىغىنى بىلىش اوچون جەمەن مەن ادارەسىگە باردىم . جىڭ جەمەن مەن اوز مىللىتىدىن بولغان خىطايلىق قوايدىن آجرتىپ اىلىپ ،

«سەلەر قايتىڭلار ! مەن بونوك جازاسىنى اوزەم بىرىمەن» دەپ خلقىنى يولغا سالدى . 4 كون اونكىدىن كىيىن بايىقى فقرا خىطايلىك كوچىدا يەنە ارگىلمەپ يورگەنلىگىنى كوردۇم . فقرا خىطايلىقغا ساقچى ادارەنىڭ خىطايلىق قورال بىلەن باردىم قالغانلىغى ۋە بىر ويلايتىڭ نىظارەت - چىسى ۋالى خىطايلىك شونچە زور اوق قىلغان بىر آدمگە ھىچ قانداق بىر جازا تارتىپ قوزماي اونى جىمايە قىلغانلىغى ، پونومدىن كىيىنە مونداق اشلارنى قلىش بعضى آچ كوز خىطاي منصبدار لرىنىڭ ھىچ توۋرەلەيدىغان مىلتچىلىك كىسىلى ۋە زومىدەگىرلىك مېچىزى ، آچ بىقىزارىغا موش

ۋەقە - يېنى سوريغان ابدىم او - وزىنى داوام قىلىپ ؛
- يېقىندا بىر مەلىمە قز كوچىدا كىتەب
بارغاندا بوقزغا ھېلىقى پەيچاك زورلوق
قلغان ايگەن . لېكىن قز مەن ھەيشە قلىشنى
ھەلپەيمەن قولوشنى تات ، دېسە تېخىمۇ
كۆرىشىپ اونى سورەپتۇ ، آخرى بوقزاننى
سەلەكىۋىتەب قاچقان ايگەن ، فەيچاك مەلىمەنى
ھۆكۈمەتنى تالىدى ، دېگەن تۆھمەت بىلەن چاقە-
قاندا ، اتىسى كۈنى اومەلىمەنى قاماققا آلغان
ايگەن . محمد گەيچاك بو احوالدىن خىر تېپىپ
بىر نەچچە كىشىلەر بىلەن توپلۇنۇپ بېرىپ
مەلىمەنى قاماقدىن آجرتىپ آلغان ايگەن .
شۇندىن بىرى فەيچاك محمد گەيچاڭغا اوچ
بولۇپ قاپتۇ .

2 - بوقەيچاك « آنكەز چىلەك قۇلدى »
دېگەن ھەتە بىلەن بىر آدەمنىڭ 300 مائارى
نى تارتىپ آلغان ايگەن . شو ۋاقتىدە
محمد گەيچاك ھېلىقى كىشىنىڭ مائارىنى اېلىپ
بەرمە كچى بولغاندا ، فەيچاك ۋارە بېرىشنى
سورىغان ايگەن . بونىڭغا محمد گەيچاك ۋا
رە اېلىپ بېرىشنى اۋستىگە اېلىپ ، كېفل
بولۇپ ، سودىگەرنىڭ مائارىنى اېلىپ بىر-
گەندىن كېيىن محمد گەيچاك بېرىلگۈسى
ۋارىنى اېلىپ بەرمە قىچىپ بور گەن
ايگەن . بو گۈن فەيچاڭغا اوچۇر شوب قىلاب
فەيچاڭنىڭ ئىپتىدىن قورقۇپ قاچقاندا فەي
چاك محمد گەيچاڭنى انقان . بونداقلارنىڭ
زۈلمى بىزنىڭ اۋستىمىزدە نەھەتى تولا ، -
دې بىلەن قاپلىشقا باشلىدى .

مەن تەسەللى بەرگەن بولۇپ او
يوشىغا بورولۇپ كىرىپ كەتدۇم .
يەنە شۇنداق قزىق بىر ۋاقىتتا
كى : يېڭى ۋالى عبدالكەرم خان مەننىڭ
يېنىدا خذ مەن قىلىپ نورغان محمد يۈسۈپ
دېگەن يېڭى بىر كىچىدە غايىب بولۇپ كەت-
تى . بونى عبدالكەرم خان مەننىڭ جدى
ابزەشكە كىرىشتى . ساقچى جۈجەيگى ۋە
شەنچاڭلار (چاك لېۋچاك ، ياك چۈنچاڭ
لار) بىر كىيىپ اېلىپ بو ابزەشنىڭ اېچىپ
نى چقارماققا تىرىشپ كوردى . لېكىن اش
بىلەر مەن عبدالكەرم خان مەننىڭ شەردىكى
بتون مەنە كەشلىرىنى يېغىپ محمد يۈسۈپ
بوقالغان كىچىدە مەنە كەشلىرى كەنى قە
يەرگە اېلىپ بارغانلىقى توغرىسىدا سو
روشتورۇگەندە ، مەنە كەشلىرىنىڭ بىرىسى ؛
« خوددى شو كىچىسى بىرىگەننى اېلكى
خطاي چىرىگى بېشىنى جوگا بىلەن پور
كەب يېڭى شەرگە مېنىڭ مەنەم بىلەن اې-
لىپ چقتى » دېگەن مەلۇماننى بەردى .
محمدنى اوغورلېغۇچى خطاي گېنى
رالى ياك ، سىرىنىڭ پلىش بولۇشىنى آڭلاپ
اندىن ۋالى مەكىمەپسىگە كېلىپ : « آڭلەپ
سام - ز محمد يۈسۈپنى اېزىلەۋېتىپسۇز .
مەن اونى اۋپالغا خذ مەنكە اېۋەتكەن اېدىم
خاقابولمېسىڭىز 3 كۈن اېچىدە ئاپشورۇپ
بەرسەم » دەيدۇ . لېكىن اۋپاتسۇز ياك بو
رون سورۇشتورۇگەندە بونى اۋغۇلنى كىشى

بولوب آلمان ايدى . مەككە بىك غا اوخشاش
 لار ، پوتوگە خېنت فليپ خاق اونتور
 سىدا تەتور تشويقات قاش و جاسوسلوق
 اشارىنى ايليپ بېرىپ خالقنى ئەندىشىگە
 قويغان فاكتارى تولا . بويىئاكە ئون
 لارغا صوفى بىك حاجى . سەئىل جان فر
 بانوفلارغا اوخشاش متعصب عنصرلەر يېقىن
 دىن يادەم بېرىپ كەلدى . صوفى بىك
 حاجى ، سەئىل جان فر بانوفلار اوتەوش
 ھەم خطاي عكس الحركىچىلارنىڭ سىبىمە
 لاتىمە سىستىمىگە يېقىندىن ياردەم بېرىپ
 كەلگەن ايدى . تىخى 44 - بايىدىلا بو
 ايىكى جناب اورو . چىگە بېرىپ ، قەشقەر
 گىلا ايىكى خطايدىن چىقىدىغان 30 مەك
 خطاي مەجىرلىرىنى . اورنلاشتوروب بېرىش .
 كە وەدە بېرىپ كەلگەن .

يەنە بىر كۆلكۈلۈك ۋاقىعە ؛

مەن قەشقەردىن قايتىمەن كورلە
 دى بىرنەچچە كۈن توروب ياشلار بىلەن تو
 نوشقان ايدىم . بو كېچىكىنە شەرىكى
 ارىغور ياشلارنىڭ ۋەطان و خەلقە ولغارە
 بىمىنىڭ اوستونلىگىنى كوروب خەش و
 لوم .

بويەدىكى ياشلارنىڭ انفلاى جىسى
 نوغرىسىدا نوۋەندىكى فاكت دەئىل بولا
 لايدۇ :

46 - يىلى 9 - آيدا قارا شەر
 دېكى خطاي سېچاڭنى كورلەيدىكى 2 قا

ضېنى چاقىرىتپ : « كورلەيغا 200 نەفر
 چىرىك اورنلاشتورماقچى ايدوق ، بولىخە
 لىقە چاندورماي سېلەر طرفىدىن طاب نا
 مە يىزسا ايدى » دېگەن . كورلەيك 2
 قاضىسى سىچاڭنىڭ سوريىدىن قورققىنىدىن
 1000 عىسكەر سۇراب طلب نامدەلرگەن
 ايىكەن . بوساخنا طلبىدىن خېرتاپقان كور
 لا ياشلارى : « بو كېچىكىنە شەرگە كەل
 تورولگوسى 1000 خطاي چىرىگىنى كور
 لا خاقى باقلايدۇ ھەم اولارنىڭ گوستاقلىق
 غىنىنى كوتورەلەيدۇ . قاضىلار بىزنىڭ دىنى
 رەھىرلەيمىز بولغىنىنى ارچون اجتەاعى ، سىپا
 سى اشلارنىڭ ھوددىسىدىن چقالايدۇ . شو
 نوڭ اوچون سىزىڭ قاضىلاردىن كورلەيغا
 عىسكەر سورتوپ آلمان ساختا طلب نامدە
 لىزىڭە ناراضىلىق بىلدۈرىمىز . اگەردە
 بونوگەمە اونىماي كورلەيغا يېڭى عىسكەر
 كەلتۈرۈلسە ، عىسكەرلىرىڭىز بىلەن ئەگىنە
 دىن چىقىش بىلەن كورلا ياشلارنىڭ تو قەي
 قىغا اوچرايدۇ » دەپ جواب نامەيازغان .
 كورلا ياشلارنىڭ بو كەسكىن جو
 ۋا نامەسىدىن چوچوب ، خىطان عىسكەر
 لرى كەلگەن ايدى .

قەدىرلىك ياشلار ! مەن موندىن بىر
 نەچچە ئاي ئال قەشقەر طرفىنى ايلەپ
 چىقىمەن . بورگەن بەغى بىر ۋاقىتتا
 سېلەرگە عاددى بوسۇدا سوزلاپ اوتتۇم ،
 شۇنى ايتماقچىدىكى بىز نەھەتتىن اوزاق ايلەپ

شونى سورايمەنكىم : قوغا كەكەن حقوقلار
نى جەيەنە ئېلىپ ، اونوك توغرى اجراسىد
غا كوز ، قولاق ولېپ ، بىرمىنوتىمۇ وە
طەن و خانقا . بىلەر غىغور لىغىبىزنى اسە
دىن چىقاراسلىغىمىز كىرەك .
ئەرەب

اش تارىخىغا ايگە خاقىمىز ، ئاممىلىككە
ملى آزادلىق انقلابىمىزنىڭ غايەلىرى باھەن
رەپىمىزنىڭ ھەممە جايارىدا خەلقىمىزنىڭ خەسۇ
سا . بىشارىمىزنىڭ آرادلىققا كىزى پىچاماندا .
شونوك وچون قىدىرلىك باشلاردىن

جاستارغا

جولدا سارا

كەشەگى فاشىيىمىنەن ۇلگى الامان
جاۋىز وتارشىلدار تاباندىدا ەز شەمس
تۇركىستان قالقىنە كورمەدىك . ەمىز
شەكەبەگەن ازاب ، ەمىز تارتىدىغان كەبىس
قالدىما سىرا . اسىرەسە ەمىز جاستار ونىڭ
دەشەنە سەزىلدار ەمىزىنىشى چاققان قىلغىمىز
بەلەمىرگە مادىنى شىرۇۋاشلىق قالاۋ -
مەن سايلىسى جۇيكەلەنۇۋدىك سالامەنەن
جانىشلىغان دەنەمىزدى نەنىڭ قوۋانمەن ورە
تۇرغىزىپ ، نەنىڭ دەمەن تىرشىلىك
دۇنيەسىدىن ۇمىت ۇزبەي كەلدىك ؟ جانە
نەنىڭ اسەرىمەن ەمىزىلەي اۋىر ومىردى
اۋدارىپ تىستاۋدىك ەمىز دەن - ەمىز تۇۋرا
جواى توخكەرىس ەمىزىن بىلەلدىك ؟
ارىمەنە اردىپ بولسادا ، ۇنىيەگە قارى
بىلۇۋمەن تاپىمەننىك سىرىناۋىگىلە قاراپ
ونىڭ ادانەن تۇرمەسىمىزە ۇيلەستىمە
الۇۋجولىن سەزگەندىگەمىزدەن ، ەمىز وتە
رۇختى بولدىك . سوندىققان ادامنىڭ جازى
سۇمپايى وتارشىلدار ەمىزدى ئانالىك
قىيىناب ەمىز ، ەمىزدىك ۇلدا مەمىزە
فانىلىك تىكەن شازىسادا ەمىز ونىڭ
ەبارىن تەك وزمەمىزدىك نەگىزگى تۇۋرا
كوز قاراس ۇر تىمىندە نەپاتۇسۇۋەزىك

ساباقتارى ئالدى بىلەنك اقىرىندا -ول
توۋا كوز اراستى تىنباي - قىتاي العاز -
مەمىزدىن ، بۇكىنەي بۇلەر كىن دەم
الان ۇنگە جەتتىك . مەنەۋسى سەپى
ەمىز كەلەننى كورسەتتى ؟
دۇۋەت ، سول ستانغان كوز قاراس -
ەمىزدىك ەمىزدى بۇدان بىدەيدا باقتىمى ەمىز -
گە بۇلجەتباي جەتتىك ەتتىگەن كورسە -
تەدى . نەنىشە ەمىز نە قىلۇۋمىز كەرەك ؟
ارىمەنە ەمىز ۇخ مەمىزدى سول تۇۋرا بولغان
ەمىز مەن مەيلى نەشە سۇعارۇۋمىز كەرەك .
بۇل مەنەتتى اندا - سەندىلەن جاستار
غانەمەس جاپاقار ماغاي ۇستەمىزگە ، الامىز .
بىراق ، ۇسى كوپتىك بولۇۋعا نەگىزگى
تارىپىيە بولۇۋ كەرەك ەدى . بۇخەمىزغا
ول بىزدە جوق ، نەس مەنە قارىمىزگى . توخۇ .
كەمىششىل جەمىز ۇمىزى « جاستار دىك جەمىزگى
ارمانىن ورىمىداۋ ، ۇخىمىن قۇرىلىمىن ۇمىم .
چەنەبۇل ۇمىزنىڭ تەك جاستار ۇمىشەن عالم
ەمىز ، سونە ەمىزگە ، بۇتكىل شەمىز
تۇر كەمىز ، قاقى ۇمىز دە ولاردى ، بۇت
كۈندە ەمىز كۇۋۇ چولمىندا مەيلىمىشە شەپك
كەرسەنە بەرەمىزگە بىلەمىزدا بەرگى
اللىمەن تاپىر ەمىزگە قاراپ وتىرىپ
دالەلدەپ نەنۇۋىك كەرەگى جوق ەمىز

دېگەندە ايما كەتەلمەك .

قوش بېز جوعارىدا مەزگەنەمىز
دېگەن ، اش - توغەمىزدىكى تارتقان
ازاب كورگەن قوراللىق تارمىزدىكى بېز
«ۇشىن تەك ساباق قانا بولمىپ قالۇۋىنا ئە -
گىزگى تۇۋرا كوز قاراس ۇلكەن باردەمشى
بولدى دەدىك . جانەونى بۇدان بىلاي چاپ -
لاي سىگىرۇۋمىز كەرەك دەدىك . الەندى
« كەرەكتى » بىس جۇزىندە قالاي كورسەنە
الامىز . اىگەنەنى وسىعان بۇرالىق ، بۇل
ۇشىن زىنقى نىزمىزگە بىر كوز سالىمىپ
وتۇۋگە تۇۋرا كەلەدى .

قازىر بىز بارلىق جاستارمىزدى لىمىپ
قاراپ اپىرەل وزگەرسىندەن بۇرىنقى جاس -
تارمىزدى جانەالىپ ەكى جاعان سالىمىترا
كەلسەك ، سوزسىز قازىر بىزدە جەتەرلىك
بواماسادا ، وقىعانلاردىك ساتى اپىرەلدەن
بۇرىنقىغا قاراغاندا اجەپتەۋىر مول بولمىپ
شەھادى . بۇنىك سەبەبى تۇراقسىز شىك -
شى - سايدىك العاشقى داۋىرلەرىندە گى
زداب بېرگەن مادەنىي ەركىندىگىنىك

پايداسى ەكەندىگىن دە جاسىرمايمىز . امال
نە سول بۇرىنشا كەتەبەرگەنمىزدە بۇل
كۈندەردە ، وز قالقەمىزدان مىگەن بولمىسا
جۇزدەگەنلەۋلى كىدەرلەر جەتەمسىپ شىققان
بولارەدى . بۇل بىزدىك جۇرەگەمىزگىدىق
بوي چاپمىقان ارمان . بىزەندى وسى
ارمانغا جەتۇۋدىك جولدان بىزدەپ تا -
بۇۋىمىز كەرەك . ونى تابۇۋدىك جولىن
ۇستىقارتىپ كورسەنۇۋ ۇشىن نومەندە -
گىشەنارماقتاب كورسەنكەن مانۇل .

1 . باقانتى نومىرگە بۇتكىل قالدىقنى
جەتكىزۇۋ جولىندا ەگىپەك كورسەنەنمىزنىك
شىمىندە جاستارغا توتەنشە قامقورلىق سىتەپ
ولاردى تۇۋرا نارىيەلەيتىمىز « توخكەرسى -
شىل جاستار ۇيىمىنىك » اينالاسىنا نەمىز
ۇيسالىق .

2 . بۇل ۇيىمىنىك وسى رولدى تولمىق
انقارمىپ كەتە بەرۇۋى ۇشىن بار -
لىق سائالدار بەلسەنە كىرسىمىپ ەگىپەك
كورسەتەلىك . پ . ن .

اويغور تارىخى ۋە اولارنىڭ تىلى توغرىسىدا قىسقىچە مەلۇمات

(بېشى 1 - ساندا)

2 - اويغور تىلى

اويغور تىلىنىڭ تارىخى مۇقىم ، اور
نى كەك بولسىمۇ ، خىتاي باسقۇنچىلار
نىڭ استىبادى ارقىسىدا اويغور خلقىنىڭ بىشە
شا پەۋشكىدىن ابغىر اجنەشى شراغىلار اونوك
پۇلىنى كېسىپ كېيىنكى ترقىياتىدىن
روم قاندى .

اويغورلار بۇددا دېنىدىكى ۋاقىتارىدا

ئىلى - اشبېننى تەلپى كۆپلەندۈرگەن ،
اويغور خلقىنىڭ قىمىكى اشبېننىڭ كۆپ
پېشىگە اساسى تەبىپ ، الفبا تىلىنىڭ بىر
لغىدىن بولدى . بۇتۇغۇرلوقى ابلەمىنىكى
« اويغورلارنىڭ قىدىم زەلپىدىن تارتىپ
الفبا = يېزىقى بار . اورال - آلتاي قىپ
لىللىرى پادىسىز ، علم = قەللىدىن خېرىتىز

يور گەندە ، اويغورلار مەنى مېراسلىق خەلق حسابلانغان . بارا - بارا اويغور يېزىقى منغوللارغا اوتوب ، اسلام دىنىنى قبول قىلغان كوپچولوك تورك نېيلىلرى شۇدىنى نائىرات آرقىسىدا عرب الفباىسىغا كوچكەن» دەيدۇ . قەدىمكى اويغور حرفىنى يالغوز منغوللار قبول قلىپ قالماستىن ، عوموماً تورك نېيلىلارى وشونوك بىلەن مانجورلار نكەمۇ قبول ناغىلانى مەلوم 13 - عصر دىكى صياح روبرو كوويس : « قىچاق نلى نىڭ يلىدى اويغورچە تور » دەيدۇ . ليكىن بوتوغۇرلوق بزدە يىتەرلىك مەلومات يوق . بۇددى مەنەببىگە ايطاعت قىلغۇچى اويغورلار حاضرئى كوندىمۇ شرقى تور كستاننىڭ قىسمىن جايلارىدا بار ايكەنلىكى مەلوم . بوتوغۇرلوق مشهور اويغور شونلىس نور كو اوگ پروفېسور س . ي . مالوفنىڭ « - يىرىق اويغورلاردا شامان مەنەببىنىڭ قالدوغى » دىگەن اثرىدە تولوق مەلومات بار . پروفېسور مالوف II - 1909 - يىلى لىرى شرفى نور كستانغا بولمىچى قېتىم علمى نكشوروش اشلىرى بىلەن بارغاندا ، گانسو وبلاستىنىڭ سېمۇ - سەمگە - جوشىر ارىگە بېلىپ جايلدىكى سېرىق اويغورلارنى كورۇپ ، اولارنىڭ شرفى - خادەت ، ئورموش - خالىرىنى ھەم شىۋە ئىلىرىنى نكشورۇپ ئايتشقا مۇيەسسەر بولغان .

پروفېسور مالوفنىڭ بەرگەن مەلۇماتى

مانبغا قارىغاندا ، بۇلار قەدىمكى اويغورلارنىڭ اوروق - اولادارىدىن بولۇپ ، ئۇلارنى « سىرىق اويغورلار » دەپ يورتىدى كەن . ھەم كونا دىنى مەنەببىلىرى - بۇددى دىنىغا اعتقاد قىلىدىكەن . سىرىق اويغورلارنىڭ عومومى سانى اون مئىڭ يىقىن دەيدۇ . بۇلارنىڭ ايجىدە منغولمىش ھەم خىتايلىش كەتكەن قىسىملىرىمۇ بولسا كىرەك . سىرىق اويغورلارنىڭ اساسى كىسى چارواچىلىقتىن عبارت بولۇپ ، ئىل بېقىدىن كوپچولوك مسلمان اويغورلاردىن قىتعا ئايرىلىدۇ . چونكى سىرىق اويغورلار اسلام مەنىتىنىڭ نائىرىنى كورمىگەن شونوك اوچون اولارنىڭ جەنلق تىللىرىدا عرب ، يىڭى فارس سوزلىرى اوچراشمەيدۇ . ھەم اولارنىڭ تايغا كرىپ ازلەشكەن خىتايلىق بەضر بىر مەمورىيە يىتلىك آنالغۇلارى بىلەن دىنى بۇددى آنالغۇلارىنى اعتبارغا آلمىغاندا ، اولار اوزان تىپى نىڭ خصوصىتىنى ساقلاپ قالغان .

اويغورلار بۇددى دىنىغا اعتقاد قىلىپ واتقان واقىتلاردا خىتاي صىپا ئىچىسى واكل يەندى بەش بالى اطر ايدىكى اويغور بەر لىرىگە صياحت قىلىپ كېلىپ اويغورلار ادبىياتىدا اوز الفباىسىنىڭ اشلىنىپ واتقانلىقىنى كورگەن . او ، شۇ واقىتدا « اويغورلار سېمىيا شىپەر ، اخلاق ھەم ئارىخ ، فىلسفە گە ئائىد كىتەبلار بار . بالىلارنى اوفو - ئوش اوچون خىزىدە حسابىغا مەلەم بەرگەن لىكەن ، ھەممەيسى اويغورچە ادبىيات اوفو - بۇ . اويغورلار شىپەر يېزىشقا ھۈسەكار بولگەن ، اولار اوز خىتايلىق ادبىيات كەلكۇل لولوش بىلەن ابدارە اشلىرى اوچونە و اشلىق تېپىدۇ . راجىلارنىڭ فولىدا اويغورچە يېزىلغان

Реплика в Москва шеһриدىكى
 Уйغۇر مەدەنىيەت مەركەزىدە
 كاپىتالدىن ئۆتەن
 نەرسىنى
 ۱۹۹۹ - يىلى
 ۱۰ - ئايدا
 ئۆزگەرتىلدى

غان كىتابلار كۆپ ايگەن دېگەن . كونا طاق
 قارىخچىلىرى اويغور تارىخى كىتابلىرىدىن كۆپ
 گەپلەرنى كۆچۈرۈپ آلاننى . ابران تارىخ
 چىسى بىش لىدىن توك نوملىرىغا عاشىد
 تارىخ يازغان چاغلىرىدا اويغورلارنىڭ تارىخى
 اثرلار بىدىن نەپىتى تولا فايدىلانغان . يەنە
 ايران تارىخچىسى جوهىنى جەان گوشدى
 دېگەن اثرىدە : « اسلى اويغورلار قەدىم
 كى سو لەرنى اولارنىڭ (اويغورلارنىڭ)
 اوز تارىخلىرىدىن اندىم . » دېگەن ايدى .
 خطايىلارنىڭ يوان صلاحىسى دەورىدە
 بوددى مەنەبىدىكى خطايى ھەم تىبەت ك
 تابلرىنى ككشوروب چقىش كىرەك بولغاندا ،
 اريغور عاملىرىنى چاقرغانلىغىنى خىتاي مو
 ئەررىخلىرى اثبات قىلغان . چونكى بووافتە
 لاردا اويغورلاردا نەپىت باى كىتاب خاتىلار
 بارايدى . لېكىن اويغورلارنىڭ بو تارىخى
 كىتابلىرى قىنداق جايلاردا قىلىپ كەتكە نلىد
 ى توغرىسىدا معلوم تىلار آن .
 اما اويغورلارنىڭ بوددىزىم دەور بىدىن قال
 ىغان بعضى كىتابلىرى بارلىغى معلوم .
 اولاردىن اويغورلارنىڭ اسلام مەنى تېكىچە
 بولغان بوددى مضمونىدىكى كى قەدىمكى
 ۋە ھەلىمى ھەبىتلىك ئرارىنىڭ بىرى « آن
 نون بوروق » قول يازمىسى . بو قول
 يازمىنى 1911 - 1909 - يىللىرى
 ۋرديسور مالوف شىرقى تور كىستان بىلەن
 گانسو ۋىلايىتلىرىگە ھەلىمى ايكىسپىدىتسىيە

گە بارغاندا تېقن ھەم 1913 - يىلى
 شھور موستە شىرقى رادلوف بىلەن بىر
 كدە بىب چقارغان . ايرىم جىارى
 1930 - يىلى ۋرديسور مالوفنىڭ روسچە ياز
 ىغان سوز بېشى بىلەن نەپىسچە بېساقان
 س - ي - مالوفنىڭ معلومىتى بو بېچە
 « آنون بوروق » نىڭ اويغورچە تەرجىمە
 ھىسى تەخىبە 10 - ھەردە خطايى نلىد
 لىدىن بىش دلىق شھرىدە سىلمى تودون
 گوم دېگەن اويغور طرفىدىن تەرجىمە
 قىلغان ايگەن .
 اويغورلارنىڭ اسلام مەنىبىتى دەور بىدىن
 قالغان كۆپ اثرلارنىڭ اچىدە كى قەدىمكى
 اثر « فوتتقو بىلىك » داستانى . « نو
 تتقو بىلىك » 1069 - يىلى قەشقەردە
 بلا ساغوناق يوسف دېگەن كىشى طرفى
 فىدىن پوتولگەن ، شىكالى جەتتىدىر فر
 دوسى نىڭ « شەھنامە » سىگە تەقلىد اما
 سىدا يىزىلغان دىدا كنىك - ادب . اخلاق
 توغورلوق داستان ، مزگور داستانلىرى
 يوسف ، قەشقەر خىنى صلطان سونوق
 بوغراخانغا تەقدىم قىلىپ توتۇلغاندا ، بوغ
 راخان يوسفكە « خاس حاجىب » دېگەن
 مەنەب - ائاق بەرگەن دېيىشىدۇ « نو
 تتقوبىلىك » نىڭ دەسلەپ قانداق خىل بىلەن
 يىزىلغىنى بىزگە نا معلوم ، اما ، ك
 ىن اويغورچە خىل بىلەن كۆچۈرۈل
 گەنلىكى اىنىق .

سەئىد
 دا
 لىسغىسى
 شھرىدە
 لىم بىلە
 آلدورول
 خىل
 چى نىس
 چە خىل
 قى اوز
 شھرىدى
 «
 گە تە
 قەشقەر
 بو اثر
 سىلىش
 لىك تار
 بو اوب
 محمود
 تارىخ
 بولغان
 دا ،
 اويغور
 بىرلىك
 آيرىم
 ھەلىمى
 محمود
 بىر
 بوز

مياڭ لەشكەر بىلەن . . . توختامىش خانغا
 قارشى چىقتى . . . دەپ بولغان بىر وقعه
 نى بېزىپ قالدىغان . تومور قوتلوق
 1379 - يىلى رەسمى قىز ياراقلىرىنى
 قەدىمكى اويغور الفباىدا يازغان .

15 - عصر ئەنچاندا صولطان بابىرنىڭ
 ئاتىسى ئومەر شەيخ چقارغان ياراقلىرى
 اويغور يىزىغىدا بولغان . آتون اوردى
 دەورىدىكى ئەمەلدارلارنىڭ ياراقلىرىمۇ اوي-
 غور يىزىغىدا يىزىلغان . قەدىمكى يەتتە-
 سۇاقچى يىزىمۇ اويغور يىزىقلىرى تىپىداي-
 دۇ .

اويغورلارنىڭ اوز دەورىدە طرافدىكى
 خەلقلەرگە نىسبەتەن مەنى تە ئىراتىنىڭ
 قانچىلىك كۈچلۈك بولغانلىغىنى شۇنىڭ
 دىن بايشكە بولىدىكى . حتى اويغور
 يىزىنى منغوللار بېسىپ آغاندىن كىيىنمۇ
 اولار اويغور مەنىيىتىنىڭ ياردىمىمۇ اش
 يورگۈزۈش امكانىيىتىگە ايگە بولالمىغان .
 تارىخى جەھەتتە فارىغاندا ، چىنگىزخان
 زامانىسىدىكى منغوللارنىڭ مەنى دەرىجىسى
 اويغورلاردىن توبىن بولغاشقا ، مونغوللار
 اويغور الفباىسىنى تواق قىلدى .
 ياراقلىرىنى اويغور خىتى بىلەن چقارغان .
 ئەمەلدارلىق اشلىرىمۇ كۈردەك كىشىلەرنى
 اويغورلاردىن قوبىغان . چىنگىزخان اوز
 باللىرىنى ۋە منغول كاتتىبارىنىڭ باللىرىنى
 ۋە يىغورچە اوقۇتقان . بەئزى تارىخچىلارنىڭ

كورسوتىشىچە : « چىنگىز باللىرىنى اويغور
 چە اوقۇتقان تاتاتونغو اسمىك بىراويغور
 عالمىنى ايدى ، چىنگىزنىڭ ايڭ چوڭاوردى
 بېگىمۇ اويغور بولغان » دەيدۇ .

اويغورلار تۈرك تىلى ھەم ادبىياتىغا كۈپ
 خىزمەت كۆرسەتكەن . اويغورلار اوز
 زامانىسىدا تۈرك تىلىنى اچچىدە قۇتۇلدۇر-
 ۋە مەدەنىيەتلىك خەلق بولغىنىنى اچچۇن اولار
 نىڭ تىللىرى كۈپ ئىمەللىرىنىڭ ادبى تىلى
 بولۇپ خىزمەت قىلدى . اويغور لانا
 اوخون دەرىجىسى بويىدىن قوقندىگە قەدر
 تىل ھەم ادبىيات بېيىدا مەھم ادرۈننى نو-
 تۇپ كەلدى . اويغورلارنىڭ قەدىمكى خى-
 فى غەربى تۈركىستاندا 14 - 15 -
 عصر گىچە ھۆكۈم سۈرگەن .

اويغورلارنىڭ كونا خەت سۈرەتلىرى قەدىم
 قەر ، تۈرپان ، كۈچلەردىن پاروپا
 صىياخچىلىرى ارقىلىق تېپىلىپ ھازىر پاروپا
 پا كىتابخانىلاردا ساقلانماقتا .

15-1914 - يىللىرى اولادىن بۇرگىسىيا -
 حتى بىلەن 13 - عصر دە يىزىلغان « اويغور
 چە ، حقوق » جەھەتلىرىنى تاپقان . ۋە
 شۇوقىدا قاتتىق تەخەلىف بولغان 20 دانە خىرف
 تاپقان . او : « بوخىر فار 8 عصر گە
 عالمىد بولسا ، اويغورلار بىرىنچى قىسىم
 كىتاب بېسىشنى تاپقان بولاننى » دىگەن .
 مانوف « تەخەلىفلىكى خىرفار اويغور
 لارنىڭ بولۇپ ، او 17 - عصر گىچە
 بولغان . . . » دەيدۇ .

حرف از بواغاشقا جاراڭاق وە جاراڭسز
تاوشلار آجرتىلىمىغان .

مثلاً: ب - پ حرفلىرى اوچون
(پ) ، (ب) ، ز - س حرفلىرى اوچون (س)
ق - غ حرفلىرى اوچون (ق) ، گ -
ك حرفلىرى اوچون (ك) حرفلىرى ينى
اشلىپ :

باروب - پاروب

آزون - آسون

تورلوك - دورلوك

كېچك - گېچك دەپ او -

قوبدو .

قدىمكى اويغور حرفى زامانىسىنىڭ

ايك يېنىك وە اشلىتىشكە اوڭايلىق بېرىپ -

دىغان حرف بولوب سانالغان . شونوك

بىلەن بىللە اويغور تىلى گوزەل وە كو -

چەيگەن تىل بولغان ايدى . بوتوغورلوق

اوزبەك خەلقىنىڭ اولوغ شاعىرى على شېر

زاوايى يازغان بىر مەخسۇس نامىسىدا اويغور

بېزىقىنىڭ ايك چىرايلىق وە توتاملىق يېزىق

ايكەنلىگىنى ايتىپ اوتكەن . شونوكغا

اوخشاشلا مەشھور قازاق شاعىرى ابابى ،

اوزىنىڭ چىكەنلىك سوزلىرىنىڭ بىرىدە اوي -

غورلار حكوم سورگەن دەورنى تىل اد -

بىياتنىڭ چىچەك آنقان دەورى دەپ آنايدو .

يەنە ايران اربىخچىسى جو ەينى « تارىخى

جهان گوشهى » ائرىدە : « ەمە آدم

علم - فەن بىلەن مشغول بولوشنىڭ اور -

زىغا اويغور تىلى ەم بېزىقى بىلەن مشغول

يېقىندا روستوف شەرىدە بىر قانچە

اويغورچە يېزىلغان يارلىقلار تېپىلغان .

شوقشو ناسلار اويغور الفباسى تو -

غورسىدا بىرنەچچە خەل فەكر يورگوزىدو .

اويغورلار اوزىنىڭ قدىمكى الفبا سىنى

سىر يېەلك نەستور خەلقىدىن اوڭەندى ، -

دىگۈچىلەر بار . وە بىخىيار ، اورخون

يەنىسەى الفباسىنى اوزگەرتكەن دەيدو .

اولار كونا مازارلاردىكى اورخون يېزىقى

شونوكغا اثبات دەپ كورسوتىدو . بىر

قانچىسى 5 - 6 - عصرلار دەرىزە فشان ،

قەشقەر دەريا بويلىرىدا ياشىغان سوغدىيە

الفباسى ايكنەنلىگىنى تەصدىقلىدو .

مولمىر ، 1914 - 15 يىللىرى شوقى

تور كستان وە خەتايغا سىياحت قىلىپ ،

سوغدىيە يېزىقىنى تاپقان گوبىرېت گو

تېبىنىڭ مانىر ياللىرىغا اساسلىنىپ ، 1923 -

يىلى « سوغدىيە تىلىنىڭ پونىتىكا سى »

ناملىق كىتابىنى يازغان . او ، اثرىنىڭ سوز

بېشىدا : « اويغورلارنىڭ يېزىقى - سوغ -

دىيە الفبا سىنىڭ قەسەرتلغان وە موافق -

لاشتو ، ولغان باشقا تورى » دەپ يازىدو .

قدىمدىكى اويغور حرفى 23 دانە

اوب ، سوزغا حرفلار 8 دىن عبارت .

بولار

ئا (A) ، ئە (Ə) ، او (O)

او ( ) ، او (Y) ، او (Θ) ، ئا

(i) ، ي (e) ، بو 8 تاوش ايتىلا -

غلدا 5 حرف بىلەنلا كورسوتولگەن .

بولوپ كېتىپ بارىدۇ. دەپ دىيىلگەن ايدى.
14 - عصر نك باشلىرىدا ايراننىڭ شىد -
مالدىكى كوچمەن قىبىلىلەر آرىسىدا -
رب الفبا سىغا قارىغاندا ، اويغور الفبا
سى كوبرەك شىلتىلگەر .

اويغور خلقىنىڭ تارىخى ۋە ادبىيات -
تېمى بىتەرەك دەرىجىدە تەكشۈرۈپ چىقىلغان
اساسدا مېدانغا قويۇش ايشى نىخى عملگە
بىنى يوق .

19 - عصر نك 80 - يىللىرىدىن
باشلاپ ياۋرو پالقلار ، خصوصا انگىلىيە
بلەن چاروسىيەنىڭ شىرقى تور كىستانغا نىسبەتەن
توتقان مستىلىكىچىلىك سىياسىتى استىدا
بر - برى بلەن قارمۇ - قارشىلىقى بولوب ،

شىرقى تور كىستاننى تەكشۈرۈش ايشى
اياپ بىرىلغان . شونوك اوچون شىرقى
تور كىستاننى اوگونۇش كوپرەك جەتدىن
چاروسىيە ۋە انگىلىيەنىڭ مستىلىكىچىلىك سىيا -
ستىنى اشقا اشروشىدىن عبارت ايدى .

بىنى روسىيەدىكى اوكتەبر انقلا بىغىچە
روس تلىدا بىسىلغان ھم بىزىلغان ۋە باش -
قا تىللاردىن تەرجىمە قىلغان كىتاب ۋە -
مقاللار بولوب ، 2000 غايىقن اثر نك
سىياسى خراكتىرى شونى گورسوتىدۇ .

لىكىن شونى اونىمىسلىق كىرەككى ؛
روسىيە اوكتەبر اجتماعى انقلا بىغىچە
شىرقى تور كىستاننى تەكشۈرگۈچى روس -
يەدىكى عالاملارنىڭ ايرىم قىسمى پادشاهلىق
نىڭ قارام سىلىستىدىن كورە ، عصرلار

بويى قوللوقدا ياتقان خلقىرگە ، شو
جولمىدىن اويغور خلقىگە علائىدە مېمور
بازىچىلىق بلەن علائە بائىدى . اولار
مايى شىرقى تور كىستاندىكى ، مەيلى
روس يىرىدىكى بولسون اويغور خلقىنىڭ
ايچكى سىياسى ھم مەدەنى تور موشلارنى
بلان بىقىندىن تونۇشتى . مثلاً : رادلوۋ

گاناۋف ، ملوف ، چوقان ۋە لىخانوۋ پىرىنچىنىڭ
لىسكى ۋە باشقا شولارغا اوخشاش علملارنىڭ
اويغور خلقىغە بىر دەرايك مەجت بلغانلىرى
ولارنىڭ مەدنى مېرئارىنى حقىقتەن ھېسەپ
ايگە نەرسىدە بلىدى . شو كىلاشقا اولار 1880 -
نامى اويغور خلقىنىڭ تارىخىنى تىل -
تېمى تېكىمىدە ھەر قاچان ھورمەتلىرى

اورن توتىدۇر .
اونكەن عصر نك 60 - يىللىرى
عالىمى آكادىمىك رادلوۋ اىلى اويغور
نىڭ نل ، شىۋە خصوصىيەتلىرىنى تەك
روب ، بىققان ماتىرياللىرىنى « شىبىل

تور كى قىبىللىرى خىلق ادبىياتىنىڭ نامونىلىرى
(4 - بولوم تارانچى تلى 1886 - يىل)
نام بلان بىسب چقىرىدۇ . رادلوۋنىڭ بولوب
ياللىرى كىيىن اونوك نەزىرى بلەن چقىرىلدى

موكەمەل اوغەتكىمۇ كرىدۇ . رادلوۋ
ايلاگىرى اۋىزىرى نامى بلان مشغول بولوب
كىشى قازان اونۋىرسىتېتىنىڭ پروفىسور
اياپىنسكى . ۋە تور كى تىلنى

مقەممەسوز « علمى زاپىسكىلار »
يىل ، 3 بولوم) دىگان اثرىدە قاشقار
سى توغورلوق بىرىنچى قېتىم علمى مەلۇم

18
2
بۇر كوز
تور كى
تەكشۈر
اونكە
تېمىنى
پەتە
بىرىنچى
بىسب
1880 -
1881 يىلى
نچىلار نك
يىللىرى
19
بىللىرى
خىلق
1909 يىلى
بىر كى
غورلوق
بوزدىن
لىكىن
نىڭ
تېمى
تېمى

روسىيەدىكى اوكتەبر سوتسىيالىستىك
 انقلابىغا چە و اونوگىدىن كىيىنەو اويغور تلى
 اوستىدە تىنەي اشلەپ كىلواتقان روس عالم
 لارنىڭ يىنە بىرسى س. ي. مالوف (حاضر)
 س س ر فەلەلەر آكادىيەسىنىڭ اھمىيا
 كوررىسپوندىنتى). پروفىسور مالوف شى
 مى ئور كىستان اويغورلىرى آرسىغا ھى
 ايكىسىپىدىنسىيە بىلەن بېرىپ، وبغور تلىنىڭ
 شىوۋە آپرىملىقلىرىنى تىكشورۇپ كەلگەن بولسا،
 ئەندى يىڭى اويغور ادبى تلىنى رەسەپلەش
 تۈرۈش دە علمى آسلىغا سىلانغان باي نىجىر
 بېسى بىلەن قاتنىشوا ئىدو. سوويت اويغور
 لرىنىڭ تىل، ايمەلا خىصوصىدا بولغان بونون
 كىڭەشمە، كونفرىنسىيەلەردە مالوفنىڭ دا
 كىلاد ياكى مقاللىرى مەككىمە قلىنىپ تور
 دى. بو جەتدىن اونوڭ اويغور تلى و ايمەلا
 سىغا عانىد يازغان بىرقانچە مقاله و اثر
 لرى علاھىدە اھمىيەتكە اىگە. مالوف اوي
 غورلارنىڭ اىچىدە يورۇپ، اولارنىڭ عرف
 ھادىتىنى اوگونىدو. ناخشا - قوشاق،
 ھېكايە - چوچىك، مقال - نىپىشە قىلر بىنى
 پىغىپ باستورىدو، اونوڭ نىشى بېسىلەپىغان،
 اىگن بېيىسلىشقا نىپار لىنوا تىقان اويغور تلى ھەم
 فولكلورى توغورلوق ھى مائىر ياللىرى
 بار، بۇ مائىر ياللىرىنىڭ مېدانغا چىقىشى اوي
 غور تلى و ادبىياتى اوچون چوڭ يىڭلىپى
 بولماقچى. اوكتەبر انقلابىدىن كىيىن مەسكۇ
 ھەم لىنىنىڭ رادىكىكى علمى تىكشوروش تى
 كىلاتارنىڭ تىشى بىلەن اشلەنگەن اشلار

يورگوز گەن ھم اويغور تلىنىڭ باشقە -
 تۈرك تىللىرىغا نىسبەتەن شىوۋە آپرىملىقلىرىنى
 تەكشورگەن.
 اونكەن عصرىنىڭ 80 - يىللىرى اويغور
 تلىنى اوگونوش اىشى بىلەپىشەپ، بووقتىلار
 رادىئو يەنە سو گىنېرال - گوپىرنا تور -
 پىرېيولنىڭ يېيىدىكى غوجا اشلارنى بولومىنىڭ
 عالمىلار لىنىڭ نىفەلىتوسوفنىڭ يىغان مائىر
 باغلارلىرى بېسىلشقا باشلاپ، اونوڭ تىرىرى
 ھمىيەتكە «كىتاب الغزات دەرملەك چىن» (قە -
 اولارنىڭ 1880 - يىلى ھەم 2 - بولومى قازاندا -
 تىل - 1881 يىلى) «تارىخى امنىيە» و «تارانچى
 رەمىيەتلىرى» (1890 - يىلى) «اىلى وىلايىتىدىكى
 چىلارنىڭ تلىنى اوگونوش اوچون مو -
 رىيەتلىرى» (توققوز رىسالە 1897 - ھەم
 1900 - يىللىرى قازاندا بېسىلغان) ھەم
 «چى خەلق ادبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرى» (قازان -
 1909 - يىلى) دىگەن كىتابلار بېسىلپ
 ى. بو كىتابلار اويغور تارىخى و ھىل ادبىياتى
 توغورلوق غايەت دەرىجىدە كۆپەتتىر
 نىڭ يوزدىن بىرقىسىنى تىشكىل قلىسەپ
 ھېكەن اھمىيىتى جەتدىن مو شو كوز -
 نىكە اىگە.
 اويغور تلى ھەم يىزىقى توغورلوق
 مەلۇمات بەرگەن كىشىنىڭ بىرى
 سون ن. ف. كاتىوف. اونوڭ
 1891 - يىلى بېسىلغان «ن. ف. كا
 تىوفنىڭ سېچودىن شىنى تور كىسەتلىرىغا
 «تېگىش» اثرىدە اويغور تلىنىڭ فەو
 خىصوصىيەتلىرىنى تىكشورۇپ اوتىدو.

18
 شو
 مەيەن
 ولار
 مەيلى
 لىقنىڭ
 وشلار
 رادىئو
 پىرېيول
 عالمىلار
 باغلار
 ھمىيەتكە
 اولارنىڭ
 تىل -
 رەمىيەتلىرى
 چىلارنىڭ
 رىيەتلىرى
 شىمالى
 نىلار
 توغورلوق
 نىڭ
 ھېكەن
 چىقار
 وندى
 بول
 سون
 خى
 1891
 نىڭ
 ر
 لا

آن امەس ، بولارنىڭ ايچىدە بولوبەو شىرقى تور كستاننى اوگونوش اينستىتوتى طرفىدىن بېسىپ چىقىلغان . ك . بورو كوفنىڭ « اويغور تلى دەرسلىگى » ھەم ناسىلوفنىڭ 1940 - يىلى چىققان « اويغور تلى گرامماتىكىسى » نى كورسوتوشكە بولىدۇ . بونوگىدىن باشقا ھەت ئەل لوغەت لرىنىڭ نىشرىياتى 1941 - يىلى 12 مىڭ سوزدىن غىبارەت « اويغورچە - روسچە » لوغەت باستوروب چىقاردى . لوغەتكە قوشۇمچە قىلىپ باسكاكوف طرفىدىن يىزىلغان اويغور تلىنىڭ گرامماتىكىسى بىرلەنگەن . بو اوج اثرنىڭ ھەممىسىلا قەشقەر شىويىسىگە اساسلىنىپ يىزىلغان . اونوك اوستىگە بعضى برېرئىسىپال مسئلىلەردە آيرىم كامچىلىقلرى بولوشىغا قارىمىسدىن ، اويغور تلى توغورلوق پراكىتىك قوللانما بولالايدۇ . اويغور خلقىنىڭ تىل - ادبىيات و تارىخىنى تىكشوروشدە چوك امگەك قىلغان عالم - لارنىڭ بىرسى مشهور چوقان وە باخانوف ؛ قازاق خلقىدىن چىققان بوسىياخ عالم و موتەفەككورچى مەناسىدا اويغور تارىخىنىڭ علمى اساسىنى سېلىپ بەردى . اونوك « جوڭغارىيە تارىخى » ھەم « آلتى شەرتارىخ چىللىرى » دىگەن اثرلارنى اويغور تارىخى توغورلوق يىزىلغان نورغون توملوق اثرلارنىڭ ايچىدە مسئلىگە حقيقى قاراش ، چوڭ قور اويلاش و اىزىلگەن خلقىە محبت باغلاش بىلەن قىطعىا آيرىلىدۇ ، چوقان 1846 - يىلى غولجىغا بېرىپ 3 آي تور

دى . كىيىن قەشقەردە 5 ايچە بولدى . موشوقسقا مەدەت ايچىدە او ، اويغورلارنىڭ عرف - عادىتى ، خولقى مېجەزىنى ، تارىخ ، جغرافى احوالىنى اساسلىق رەوشدە تىكشوروب اوگەندى . كىرەكلىك جىلارنى اىزىنمەي ، تارتىنماي علما اخونلاردىن ، مىلى آزادىق كورەشلىرىگە قاتناشقان قەشقەر خلقىدىن سوراشتوروب بىلدى . شوڭلاشقا قەشقەر ايكسپىدىتسىيەسى چوقان وە باخانوفنى علم بالايىقىغا كوتوروب ، اونوكقا اوچەس نام بەردى . چوقان وە باخانوف شىرقى تور كستانغا بېرىشىدىن فايدىلىنىپ ، اويغورلارنىڭ تىل - ادبىياتى ، ناخشا - چوچەكلرى ھەم موزىكا - اويون كولىكلرى بىلەنمە بىققەندىن تونوشتى . ھومما اويغورلارنىڭ نېمە ياخشىلىق خاصىيىتى بولسا ، شونى بىيان قىلدى . « جوڭغارىيە تارىخى » دىگەن اثرىدە چوقان : « مەن قەشقەرگە بارغىنمەن اويغور تلىنى اوگونوشكە تىرىشىم . . . مەن اويغور جانلقى تلىنىڭ قىسقىچە لوغىتىنى تىزىپ چىقىم و نورغون خلقى قوشانلارنى ئىنى يىزىپ آلدىم » دەپ بازيدۇ . چوقان شونوك بىلەن بىللە اويغور خلقىنىڭ قازاقچىلىك اشچان و قابىلىيەتلىك خلقى ايكەنلىكىنى چوك اشتىق بىلەن سوزلەيدۇ . اويغور تلى و ادبىياتى توغورلوق ماتىرىياللار ، روس تلىدىن باشقا غەربى ياوروپا تلىدىمە نورغون . بولارنىڭ ايچىدە بولسىمۇ راكىتتا ، شاو وە باشقىلارنىڭ گراھماتىكىلرىنى كورسوتوب اوتوشكە بولىدۇ . 1870 - يىلى روبىرت شاو دىگەن انگىلىيە صياحتچىسىنىڭ اويغور تلى گرامما

تېكىسى ھەم ئونوڭغا قوشۇمچە توۋوب چە
قان لوغىتى بېسىپ چىقتى . شاۋ نىڭ
بو گرامماتېكىسى قەشقەر شىۋېتسىيەگە ئاساسلان-
غان بوۋوب ، ئوزۇن ئىنتايىن باھالىق ئىش
بوۋان . لېكىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ فونېتىكىسى-
مۇسۇبىيىتىنى تەكشۈرۈپ يەتمەيگەنلىكىگە گرامما
تېكىدە جانلىق ئۇيغۇر تىلى عاجز ئورۇن ئالغان
بارا - بارا قەشقەردە چەت ئەل ۋە-
كالا تەتقىقاتچىلىرى ھەممىسى ئىتالىيەلىك ئۇيغۇر تىلچىلىرى
ئورۇنلاشقانلىقى ئۇيغۇر تىلى توغۇرلۇق
يېڭىدىن - يېڭى ماتېرىياللار پايدا بولۇشقا
باشلايدۇ . مەسىلەن : بۇدا پىشىت زور -
ئالدىدا بېسىلغان گارماتېكىنىڭ ئىشلىرى ھەم
راكىتتا ۱۹۱۲ - يىلى بېرىلىنغان ئۇيغۇر
تىلىنىڭ پراكتىك قوللانمىسىنى بېسىپ چىقار-
دى . ۱۹۰۹ - يىلى چىققان ئونوڭ ئۇيغۇر
غور تىلى گرامماتېكىسى بىلەن قىسقىچە
لوغىتىنى ۋە قەشقەردە يېزىپ ايلانغان
« طامپىر - زوھرا » خېكايىسىنى ئېسىچە
ھەم ئۇيغۇرچە باستۇردى .
پرافېسسور ئالكىلى تورپانغا بىر نەچچە
چە قېتىم كېلىپ تىياتىر قىلىپ بېرىپ ،
ئۇيغۇر فولكلورى (خەلق ئادىبىياتى) نى
يېغىپ باستۇردى .
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تىلى ۋە ئادىبىيات باي-
لىقى بار بولغان بولسىمۇ ، بىر نەچچە
ئەسىردىن بېرى خەلق ئادىبىياتىدا كېمىدى-
نىڭ فولكلورىدا ئون تىل ۋە ئادىبىياتىنى

چىنارلىق خەلق يوقاتقان ئىدى ئۇيغۇر خە
قىنىڭ ئانا - بوۋىلىرىدىن مېراث بولۇپ
كىلىۋاتقان ئۇيغۇر ئادىبىياتى (خەلق ئادىبىياتى)
نىڭ بارلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ئۇيغۇر
غور تىلىدا مۇتەئەسسىپ بولمىغانلىقى ۋە ئون
ئانا تىلىنى مەكتەپلەردە ئوقۇتۇشلىقى ، ئون
دەۋلەتنىڭ بولمىغانلىقى بىلەن دەۋلەت ئىش-
لىرىدا ئون يېزىقلىرىنى قوللانمىغانلىقىنى
ئىنتايىن قىيىن ، ئۇيغۇر تىلى - ئادىبىياتى
ئۇيغۇر خەلقى ئۆزى ياشىغان ۋەتەندە كۆمۈلدى .
ئىنتايىن ۱۹۱۰ - ۱۱ يىللىرى غولجىدا « ئۇيغۇر
تىلى ۋە ئادىبىياتى » ناملىق ئۇيغۇر تىلىدا كىتاپ
چىقىرىپ چىققان بولسىمۇ ، بىراق ئونوڭ ئومۇمىي
رى قىسقا بولدى . خەلق تېجىمەتلىرى ۋە
بعضى قارا گۇرۇھ مەتبەئىلىرى بولمىغانلىقىنىڭ
دوام ئىشلىتىشى ياخشى كۆرمەي ياپتۇرۇپ
تاشلىدى .

روسىيەدىكى ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن
مىنگە كىچىلىرى ئۇيغۇر ئادىبىياتىنى
مىسسىيەسى ئۇيغۇرچە قىلىشقا باشلىدى .
ئۇيغۇر تىلى بىلەن يېڭى ئۇيغۇر ئادىبىياتى
تىلىنىڭ ئاساسى ۱۹۲۱ - يىلى دىن باش-
لاپ يار كەندە چىققان « كەمبەغەللىر ئاۋا-
زى » گېزىتىنى ئارقىلىق سېلىندى .
بارا - بارا ئۇيغۇر مۇتەئەسسىپ ھەم ئادىبىيات-
نى تارقىتىش ئۇيغۇر تىلى ، ئۇيغۇر
تىلى رەسپىلىشىپ بەلگۈلۈك بىر قەبىلىگە
كېلىشكە باشلىدى . مۇئەللىم : « قوتۇلۇش »

(كىيىن « شەرق حەقىقىتى » بىۋاۋىب چىقىنى)
 « قزىل توغ » ، گىزىتلىرى ھەم « ياش
 اويغور » ، « انقلابچى شەرق » ، « قزىل
 تاك » ، ناملىرى بىلەن چىققان اويغورچە
 ژورناللار اويغور ادبى تىلىنى اوستوروش -
 دە ۋە علمى كۈچلەرنى توپلاشدا چوڭ
 ياردەم قىلدى . اويغور لار دىن يىتەشكەن
 تىل مەخسەسلىرى طرفىدىن اويغور گرام -
 ماتىكىلىرى ھەم توغرى يېزىش قوللانمىد .
 لىرى توغورلوق آيرىم اثرلار ھەم بىس -
 لىب چىقتى .

اويغور تىلىدا بىرىنچى گرامماتىكا
 1933 - يىلى تاشكەندە بىسبىلىب چىقتى .

بونوڭ آفتورى دوتسىنت مرەم حسين
 كرىيە اويغور تىلىنىڭ علمى گرامماتىكا
 تىكىسىنى اشلاش يولىدا دەستلەپكى قەيىرە
 لىرى بەرگەن بولسىمۇ ، لەيكەن او -
 باشلىغان حەممىلىك اشىنى آياقلاشتورامى
 اولوب كەتتى .

حسین كەرىمىدىن كىيىن باشقا
 آفتورلار طرفىدىن يېزىلغان تىل ، ۋە اوي -
 غور لوفەتلىرى توغور سىدىكى ماقالە ، اثر
 ھەم مەكتەپ گرامماتىكىلىرى فقط ر
 ھوم حسين كرىمنىڭ آيرىم كامچىقلىرىنى
 ولدوروش ۋە اونوڭ قەيىدىلەرنى ئەلگە
 شوروش بىلەن كفايلىدى . ئەمما اويغور
 يىنىڭ باي شىۋە مەخسەسلىرىنى تەك -
 وروب ، اونى علمى يولىغا سالغىدەك
 نىغىن مەيدانغا تولوق كەلمەپتى .

1933 - يىلى شەرقى تور كىنىدا .
 دا بولغان آپرىل انقلابىدىن كىيىن وپتىمىز
 دە چەكلىك يوسوندا بولسىمۇ مەتبۇعات
 اشلىرى بىر آز مەيدانغا چىققان ايدى .
 ئەمما شەك شى سەيىنىڭ خاتىرىلەپ كەتتى آرە -
 سىدا اويغور تىلى بومەتبۇعاتلار ھەم
 اوزىنىڭ اساسى قەيىدە ۋە علمى كۈچ -
 ىنى ئاپلامىدى .

بۇ ۋەقتلاردا بەرلىك خەلقىنىڭ آنالى
 ۋە مىلى مەدەنىيىتى بوشورون - دا سەيى
 لىب كەلمەپتى بولسا ، 1943 - يىلى
 وپتىمىز شەرقى تور كىنىدا گومىنىڭ
 ھاكىمىيىتى قورولوش بىلەن ھاكىمىيەتلەر -
 تىگە چىقىپ قالغان گومىنىڭ رەئىسلىكىدە
 لىرى اشكارە بولسا مىلى تىلىمىزغا نەجا
 ۋوز قىلىشقا باشلىدى .

1944 - يىلى نوپۇس مىلى آزادلىق
 انقلابىمىز 3 ۋىلايەتدە غەلبە قازىنىپ شەرقى
 تور كىنىدا جەھەزىبەت وپتىلىپ ھۆكۈمەتنى
 قورولۇشى بىلەن تەڭ مەتبۇعات اشلىرىمىز
 ار كىيىن ھالدا ھەممىنىڭ باشلىدى .
 ھەممىت اوزى ئانا تىلىنى اوفوش ۋە ھۆلەت
 اېشىدا اېشلىنىش ، تىل ، ادبىياتىنى اوسە -
 تۈرۈش امكانىيىتىگە اېگە بولدى .

شەرقى تور كىنىدا جەھەزىبەت وپتىلىپ
 لىق ھۆكۈمەت اەزالىرىنىڭ 229 - مىللىتى قىرا -
 رى بويىچە تىل - ادبىيات اشلىرىنى رواج -
 لانەتۈرۈش اۋچون مەعارف نەزەرىنى يېنىدا
 غلايىدە تىل - ادبىيات بولۇشىنى تەشكىل
 قىلدى . بىر نەچچە مىلەت تىلىدا كىزىپ ،

زورنالار ھەقىقەتەن باشلىدى . شونوك بىلەن
مطبوعاتدا اويغور تلى رواجلىنىش امكانى-
پىنىگە قاراپ ماڭدى .
1946 - 6 . ايبوندا خطاي-كو
منى بىلەن شرقى تور كىستان جەھورىيىتى
واقتلىق ھكومت آرسىدا بواغان پوتوم
بوھىچە وطنىمىز شرقى تور كىستاننىڭ ھەمە
جايدا مىلى نىلاروھە مطبوعات ار كىنلىك
لمى قولغا كەلتورولگەن ايدى . اوز -
آنالىپدا اشلەشنى ۋە ادبىياتىنىڭ اوسوشىنى
مىلىمىزلىك بىلەن كوتوب تورغان خلق ،
ھر بر ويلايت ۋە بەعضى ناھىيەلر دىھو
اويغورچە گزىت زورنالار نشر قلىشقا
باشلىدى . اويغور خلقىنىڭ نىل - ادبىيا
تىدىكى نىلانتى ۋە شونوك بىلەن اوز ادبى
يا نىغا بواغان ھەرە سىنىڭ اوستونلىگى
ھىلىمى بوۋال كەتمىگەن . اگر دە مطبو
عاتقا بولغان احتيا جىغا اپلىك ش-رائط
توغدوروب بىر بىلسە آن زامان اىچىدە تىل -
ادبىيا نىمىز علمى آسلىقا كرىب قىلىشقا
چوك امىد بار ايدى . افسوسكى ، پوتوم -
دىكى مطبوعات ار كىنلىگى يەنە مستىد
كوچلەر طرفىدىن سقىلىشقا باشلىدى .

مىلە : بر قانچە ويلايت ۋە ناھىيە
لەردە نشر قلىنىۋاتقان گىزىتلەرنى يىپىش
قا بوپرىغان . ۋە بەعضى گىزىت خانەخا-
دىملىرى اقسادى ياردەم سوراپ بارسا ،
گىزىتنىڭ نامىنى ۋە خلقچىللىشكەن مۇ-
ھونىنى اوز گەرتسە ياردەم بىرلىشى
اوتتورولغان . خالقنىڭ مطبوعات ار كىن-
لىگى اوسوب كىتپ بىرشىغا چىدىيەي
مستەلىكە چىلك سىياستكە محكم يوپوشوب
آلغان قارا نىيت غىصرار ، اگر دە خلق-
نىڭ ار كىنلىگىنى بوغوشقا صرف قىلغان
پولنىڭ نەچچىدىن بىرىنى مطبوعات اش -
لمىنى ترقىتى قلدوروشقا بىرسە ايدى ، تىل -
ادبىيا نىمىز اىزچىل رواجىنى تاپقان بولار
ايدى . شونداقتىمۇ اوز ادبىيا نىغا تەشنا
اويغور خلقى بر قانچە ويلايت ناھىيەلەردە
اوز راسخوتى بىلەن مطبوعە چىلك اشارى -
نى اىلىپ بىرشقا قاتتىق ترشىۋا تىدو .
امدى ار كىنلىككە قاراپ اىچىلغان چوكوز
لەر مونداق توسقونلوقلارنى بىكىپ ،
اوز نىل - اد بىيانىنىڭ مىۋىسىنى قولغا
كىلتورمىدى قالمايدور .

اوتۇ پىيە ر تېخنىكا

فانتازىيەلىك (خىيالى) روماننىڭ
 ايجادچىسى ھىچ كىمگە مەلۇم بولمىغان
 ياش فرانسوز يازۇچىسى ژول - وېرنار.
 ى . ژول - وېرننىڭ « يەردىن آيغا »
 « ھەم آى اطرافىدا » ۋە « 80 مېڭ
 كىلومېتر سو استىدا » دېگەن بىر قانچە
 فانتازىيەلىك رومانلىرى 1865 - 1870 -
 يىللاردا دۇنياغا چىققان بولسىمۇ ، خەلقى
 كۈندە تېخى اولارنى ھەر كىم بۇتۇپ -
 خاندەك قىلىپ بېرىلىپ اوقۇيدۇ .

ژول - وېرن نىڭ « آيغا سىياھت » دې-
 گەن رومانىدا قەرىمانلارنىڭ آيغامېنىشلىرى
 مۇنا مۇنداق : غايەت زور توپ ياسالدى ،
 وېدىن ايتىلىدىغان سىنراد (توپ او -
 قى) كىچىككىنە بىر اوى رەۋىشە بو -
 لودۇ . شو اويگە 4 كىشى كىرىپ اوا -
 تۇرۇش بىلەن ، سىنرادنى اولتۇرغان آدەم -
 لىرى بىلەن زور كوچ آر قىلىق آتيدۇ ،
 دەيدۇ .

سىنراد يەر شارىدىن بتۇنلەي آي -
 رىباب كەتسۇن اوچۇن اونىڭ تۇپدىن
 ايتىلىپ چىقىش چايسىنلىغى سىكونتىغە بىر
 قانچە كىلومېتر بولۇش لازىم . مۇنداق
 چايسىنلىق بىلەن ايتىلىپ اوچقاندا سىنراد
 ايجىدىكى كىشىلەرنىڭ سلامت قىلىشى
 مەمكىنمۇ ؟ مۇنا بو ھەر بىر كىشىگە مەلۇم ،
 ھىچ بىر مۇمكىن ئەمەس . مۇندىن باشقا
 بو « اوچتۇچى سىنراد » نىڭ تېخنىكا قا -

نونلارىگە ھىچ بىر توغرى كەلمەيدىغان
 طرفلىرى بار .
 شۇنىڭدەك انگىلىز يازۇچىسى اوا .
 لىس « كوزگە كورۈنمەيدىغان كىشى »
 دېگەن روماننى يېزىپ چىقتى . مۇنا شو
 رومانلەر بويىچە اشلەنگەن كىنو فىلىمى
 (كىنو كارتىنالى) نى كورگىنىڭىز -
 لەر باردۇر . اوللىس بو اشنى ئەمگە
 آشۇرۇش مەمكىن دەپ اوز فكىرىنى آغا
 سورۇپ ، بۇنداق سۇستافىڭ قانداق قىلىپ
 تېپىلىشى توغۇرسىدا اوزىنىڭ تونۇش
 وراچىغا بىر قانچە مېثاللار بىلەن سوزلەپ
 كورگەن ايدى .

لېكىن اوللىس نىڭ كەلتۈرگەن
 دەلىللىرىنى راسلايدىغان فاكتلار تېپىلمىدە
 كۆپ بولسىمۇ ، اونۇڭ عاددى كور -
 نۇشكە كەلتۈرگەن بو دەلىلى ، تەش -
 لىمىغان چوڭ قەدىمى « كورۈنمەيدىغان كە
 شى » گە جواب بېرەلمەس ايدى . اول
 لىس نىڭ دەلىلى حقىقتىن بىراق تو -
 رودۇ . چۈنكى بو دەلىلنى عاددى نەر -
 سىلەرگە كەلتۈرگەن بولسىمۇ اجنەلى
 نەرسە (آدەملەر) گە چاپلاش اوز جا -
 يىدا چىقىش بۇيۇقتا تۇرسۇن ، بىلكى او
 نۇڭ ھەممەيسىنى اوللىس نىڭ اوتۇپ -
 سىلا مەمكىن دەپ ئايدۇ . لەكىن شۇن
 داق بولسىمۇ اوللىس نىڭ كوزگە كور -
 ۈنمەيدىغان آدەم بولۇشنى ايزلەپ تۇ -

منا بوايلايك ايچىدە ارتىست بېشى نووون
 آيلىنىب چىققان ۋاقتىدا تەشەببۇلەر دەم آلماي
 قاراب تورودو . چونكى ايك فورقونوچ -
 لموق ۋاقت شو بولىدو . ارتىستنى بو ۋاقت
 دا قانداق كوچ توتوب تورودو؟ ، اونىمىش -
 كە يىقىلىپ چوشمەيدو ؟ بواشنى توب روا
 نى ايلانغاندا حاصل بوليدىغان مەركىزىن
 فيچش كوچى باشقورودو . شونداق بوا
 سىمۇ ، بويەردىكى تاغنىڭ ايگىزلىكى ھەم
 ايلمە كنىڭ چو كىلىغى نھايتى توغرى حساب -
 لاب اشلىنگەن بولىدو . ارتىست وپلىسنىڭ
 اوز اخشىيارىغا قوبۇپ بىد رىدو .
 اگر تاغنىڭ ايگىزلىكى ، ايلمە كنىڭ چو كى
 لىغى توغرى حسابلانمىسا ، ۋە ارتىست
 ۋېلىسنىڭ ئاستا ماگدوروش ياكى تىز
 ماگدوروشنى اويلىسا ، اونوك بېشى آپ -
 لانسا او وقت زور بختىزلىككە اوچرىد -
 شى مقرر .
 ىنە شونو كىغا اوخشاش عجايب فو -
 كىلار يىقىندىن بېرى كورسوتولوشكە
 باشلىدى . بو فوكس مونداق اشلىنىدو :
 توپ (زەمبەرك) ايچىگە ارتىست كىد -
 رىب اولتورىدو . توپ ايتلغان چاغدا ار -
 نىست توپ آغزىدىن چقىش بلەن نھار -
 تى تىزىككە اوچوپ هواغا كونورولگەن -
 دىن كىن بەلگولەنگەن اوروندىكى تور -
 غا بېرىپ چوشودو . بو « توپقا سنا -
 راد سىلش اورنىغا آدم سىلب ايتش »
 بولوب چقىدو . بونى كورگۈچىلەر
 عىچكە قىلىپ « ارتىست قانداق اولمەي

پېش فانتازىيەسى گە نھايتى كوپ كىشى -
 لەر خېلىلا ۋادىتىنى يوقانقان ۋە اويلاش دىگىز -
 لرىدە كوپ چومولگەن . براق نەتىجىسىز چىققان .
 دېمەك بىز بونو كىدىن بىلىمىز كى ، دوز
 پادا قاندا نەرسە بولمىسون اونوك اوز گو
 روشىدە معلوم بىر قانون بولودو . بو قا
 نونى اوز فكىرىمىز چە اوز گەرتەلمە يەز .
 اگر دە بىز لەر بىر نەرسىنى اوز گەرتەلمە كچى
 بولساق فقط شوقانودىن فايدىلىنىشقا اقتى
 دارمىز . مثلاً : حاضر قى زاماندىكى سىبرىك
 اوبونلرى آدمەنى حىران قالدوراراق بو
 اوب ، سىبرىك نومىرىگە اشەنمەسكە اوگەن -
 گەن كىشىلار « بونو كىدابر تورلوك حىلە
 بار » دەپ اويلايدو . لىكىن بونو كىداهىچ
 بىر آلداش ھەم عادەتدىن تاشقىرى اش يوق .
 بونو كىلارنىڭ كورسوتولوشىنىڭ ھەممىسىلا
 مېخانىكا قانونلرىغا اساسلاپ اشلىنگەندور .
 بونى چوشونوشلىك قىلش اوچون
 سىبرىك نومىرلرىدىن بىر نەچچىسىنى كوز
 آلدېمىزغا كەلتورەيلىك . سىبرىككە نھايتى
 چوك موافىقت قازانغان بىر نومىر بار . منا
 بونى « اولوم ايلمىگى » دەپ آتایدو . بو
 فوكس نھايتى قىزىق و شونوك بلەن بلاھ
 ايك فورقونوچلوق فوكىلارنىڭ بىرسىدور .
 فوكس تاختايدىن ياسالغان ايگىز
 تاغ بولوب ، ارتىست تاغنىڭ پوقارقى نطقە -
 سىلدىن وپلىسنىڭ گە اولوب چوشوب
 كىنىدو . كوز ايچىپ يومغىچە او تاغدىن
 چوشوب آلدىدىكى بورولوب ايلانغان سىما
 (ايلمە ككە) مىنىپ كىتىدو . ارتىست
 بېشى نووون ايلىنىپ كىلش بلەن ايلمە كنىڭ
 پوقارقى قىسمىدىنە ايلىنىپ چقىپ بەرگە
 چوشىدو .

سلامت قاليدۇ « دەپ اوبلايدۇ .
 بو يەردە توپ اينش دېگەن -وز-
 نى راس معنا بلەن اڭلاش پارمەيدۇ .
 چونكى بو توپ راستىنلا اينمەيدۇ . بو-
 نىڭ شارىتىغان ئاروشى اشتهيلىدۇ . شو-
 نوڭ بلەن برار بونوڭ اچىدىن ارتىد-
 ست چقىپ اوچىدۇ . لەيكىن اشتىربىپ
 چقارغان كوچ شارىتلاش گازىڭ كو-
 چى بولماسدىن ، بلكى توپ اچىڭگە ناھاي-
 تى كوچاوك پورژىنا قوبولغان بولىدۇ .
 منا بو پورژىنا كوچى ارتىستنى ايش-
 تىرىپ چقىرىدۇ . شو وقتدىلا نوپ اى-
 چىدىكى توزغاق سامان پارچىلارغا اوت
 توتوشوب ارتىستنىڭ ارقىسىدىنلا توتون
 چقىدۇ . بو اش راستىنلا اينش بواوب
 چقىدۇ .

فوكسىنىڭ سىرىنى بلگەن كشىلەر
 « بونوڭدا خىران قايدىغان نەرسە يوق »
 دەپ اوبلايدۇ . بو موخطا . پورژىنا
 كوچى بلەن ايناسىمۇ اونوڭ ئارتىستكە
 بولغان قورقونچى ھېچ بر كېيىمەيدۇ .
 توپدىن ايتىلىپ چقىش ھودا اوچوب بىد-
 رىب توۋەن چوشوش وقتلىرىدا ارتىست
 بر - برسېگە قارىمۇ قارشى بولغان حال-
 لار اچىدە بواودۇ . بو وقت ارتىستكە
 البته قورقونچ بار . شونداق بولسىمۇ
 يوقورىدا كورسوتولگەن « اووم ايلەيڭى »
 قانداق توغرى اشلەنگەن بولسا بونىمۇ
 شونداق توغرى اشلەشكە بەنى مېخنىكا

نىڭ تورلوك قورملىرىدىن فايدىلىنىشقا لا-
 زىم . مىلا : توپ اوزونلىقى ، ار-
 تىستنىڭ توپدىن چقىش چاپسانلىقى ، يەر-
 نىڭ تارتىش كوچى ، ارتىستنىڭ ايغر-
 لىقى ھەم توپدىن چقىپ اوچوش چاپسان-
 لىقى ۋە ارتىستنىڭ تورغا چوشوب يەن-
 چىلىپ كەتمەسلىگىنى اومدان اولچاش
 لازىم . منا شو توغرى اولچاش آرقا -
 سىدا حر كتنىڭ چاپسانلىقى نەتىجىسىدە
 ارتىستكە زەرەر بواوب اولگۈەرەيدۇ .
 دىمەك زول - وىرن ، اوللىس
 اوزلىرىنىڭ ھەممە فانتازىيەلىك كىتابلىرىدا
 اوقو چىغا ناھىتى عجب برفانتا زىيەلىك
 ماشىنىلار ، ياكى عجب بر كورنوش
 كورسوتوشنى تىلەپ يازغان بولسىمۇ ،
 لېكىن اونوڭ آيرىم بر قانچە فكر گەتوڭ
 رى كەمەيدىغان يەرلىرى فەننى قاراشدا
 حقىقتىن برآز بولسىمۇ . مايق تورودۇ .
 حاضر فى كوندە فەن ھەم تىخنىكا
 دونيا سىدىكى زور اوشوشلەر كورولوش
 بلەن بورونقى حكايە لەردىكى « اوچىدى-
 غان پالاس » حاضر بىزنىڭ كوزىمىزدە راس
 اش بولوب ايلاندى . بىز حاضر پالاسلا
 امەس ، برفانچە كشى برىۋالى اولنورا
 لايدىغان مورە ككەب بولغان دېرژا بىللەر
 نىڭ اوچوب يورگىنىنى كورپەز .
 شو جەھەتتىن « سىزاراد اورنىغا آدم »
 دېگەن سىربىك نومبىرى مياندا كورسۇ
 تولدى . بولاش زول - وىرنىڭ ارنوۋې

ئىككى خىران قالارلىق زور چاپسالىق بىلەن
اوسو وانىدو ، كىشىنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن
نەرسىلەرنى تېخنىكا كەلتۈرۈپ چىقاردى .
مونداق بولغاندىن كېيىن ئول - وېرنىڭ
پلانىچە سىنارادقا 16000 مېتر تىزلىك
بېرىدىغان توپنىڭ اشلىنىپ چىقىشى مۇمكىنمۇ؟
پروېكتنىڭ بوطۇرغى ئالتە مەھسۇلات .
بىراق ھازىر خېيىدە پارىژلىغۇچى ماددىلار
ايك كۆپ بولغاندا سېكوتىغا 4000
مېتر چاپسالىق بېرىۋاتىدۇ ، لېكىن -
پوتوغوردا پارىژلىغۇچى ماددىلاردىن پايدىلىنىپ -
لانەسىدىن تېخنىكا كەڭ باشقا مەھسۇلاتلار
دىن پايدىلىنىشقا يەنە بولىدۇ .
قىسقىچە

يەنى سېدەك بولماستىن ، بىلكى تېخنىكا
نىڭ اوسوش تىز قىياتىنىڭ بەرگەن مېۋە -
سېدور .
ئول - وېرنىڭ بوقارقى پروېكتى
(پلانى) نەتىجىسى كۆپ قىسىمدا ئاشلىنىشى
مۇمكىن بىر پروېكتىگە اوخشاش كورنىدۇ .
1918 - يىلى گېرمانىيە دۇنيادا ايك زور -
توب اشلىدى . ھەم شوتلېندىن ايك 120
كېلو مېتر يىراقلىقىدىن پارىژ شەھرىنى
اوتقا توتقان ايىدى . بوتوپىدىن ايىتلغان
سىنارادنىڭ باشلىكى چاپسالىغى سېكوت
تىپىغا 2000 مېتر بولغان . دېمەك بو
سىناراد ئول - وېرن پلاندىكى سىناراد
چاپسالىغىدىن 8 مرتبە كەم . ھازىر تېخ

گورەش دېنسىيەدىن كېيىن

م . ضىيام

15 - ئىينواردىن باشلاپ ھەر دەرىجى
لىك تىشكىلات اعضاءىغا يوللاندى . نظام نامىدا
تىشكىلاتنىڭ مقصدى ، ھەممىسىنى
تىشكىلاتقا اعضاء بولۇش قانۇنى ،
ضالارنىڭ ھوقۇقى ھەم ۋەزىپىلىرى ، تىشكىلات
امتامىنى مستەھكەملەش ۋە ھەر دەرىجىلىك
تىشكىلاتلارنىڭ ئورنىنى تىشكىلاتى قورۇلۇشلىرى
كۆرگۈزۈلگەن . ھازىر ھەر دەرىجىلىك
تىشكىلات اعضاءى نظام نامىدا ئىستىدە كەڭ
كۆلەمدە مەسئۇل بولۇپ كۆرۈنۈپ كەتتى .
ئىككىنچى ھەر - بىر اعضاءدا بولۇش كۆرۈنۈپ -
كەلگەن بەشى كەچىلەر ۋە خىزمەت

47 يىلى 6 ئىينواردا كۆز
غېرىنسىيەمۇز آياقلاشقاندىن كېيىن ، ھەر
دەرىجىلىك تىشكىلات ۋە كىللىرى 10 -
ئىينواردىن باشلاپ تىگىشلىك بولۇپ
ايلىپ اوز تاپمەلەرگە قايتىشتى .
ئىككىنچى ھەر دەرىجىلىك تىشكىلات ۋە كىللىرى
اوز تاپمەلەرگە بارغاندىن كېيىن كۆز -
غېرىنسىيە قىرارلىرىنى اعضاءلاردا تولاۋق
ھوشەندۈرۈپ ، اوتوملوك نەتىجىلەر قا -
لەپشەش اومىد قىلىنغاندا .
تىشكىلاتىمىزنىڭ نظام نامىسى بىسىلپ

انتوب قىلىشلار بواھاسلىغى بىلەن ، قولاي
 دىكى نظام نامىنى تولوق تەلپل قلىپ
 كورسوتواگەن وظيفىلەرنى قىلغىلارنىڭ
 دەرىجىدە بەجىرىش مسئولىيىتى تاپشورالدى
 ھەر - بىر اعضا اوستىدە تشكىلات مە -
 دانىدا اونوملوك نەتىجىلەر كورسوتوب ،
 اعظالق وظيفەسىنى تولوق بەجىرىشى اومىد
 قلىنىدۇ .

1947 - يىل 14 - غىنوار بىرلەش

سانلق مەركىزى كومىتەت پىرىزدىئوم
 قارارى بويىچە 4 - رايونلوق كومىتەت
 كىگەيتىلىپ ، غولجا ناھىيەلىك كومىتەت
 قورولدى . حاضر صەھرالار بويىچە : باياز -
 دى ، دادامتو ، نوغايىتو ، يوقارقى فە -
 جىم ، آق توبە ، آرا اوستەك يىزىلاردا باشلان -
 غوچ تشكىلاتلار قورولوب ، باشلارغا تەربىيە
 رەسمى باشلاندى . يىقن آرىداسھرا ، قىر -
 لاردا ناھىيەلىك كومىتەتنىڭ تارماقلىرىنى
 قوروش اېشى كىتەپ بارىدۇ .

شويىل 20 - غىنوار دىن اعتبارا
 يولدوز ناھىيەلىك كومىتەتىنى قوروشقا
 مەھدائەن ، نىمە يولداشلار بەلگىلىنىپ ،
 نىگىشلىك يول - يوروقلار اېلىپ كەتتى . تش -
 گىلانەزنىڭ تەلپم - تەربىيەسى يىقن كوندە
 يولدوز باشلار يىنەمە اوز قولغا آغوسى .

اېلى وىلايىتى بويىچە ناھىيەلىك كو -
 مىتەتلارنىڭ سايلىمى خىسوسىدا قوللانما
 بولالاندى . تەرتىپ بويىچە ھەر بىر ناھىيەلىك
 كومىتەتكە رەشروە پىرىزدىئوم اعضالار ساپ -

لىمى حاضر كوچىلوك اوروندا ناملاندى .
 منغول كورە ناھىيەلىك كومىتەت سابىق
 مسئول كانبى ناھىيەلىك كومىتەت خىدمەتلىرى -
 نى آتقوروشدا فاسسىفلىق قلىپ خىدمەتكە
 اعتبار سىز قاراپ ، تشكىلات خىدمەتىنى كەپ -
 نىگە چىكىندور كەنلىگى اوچون ناھىيەلىك
 اعضالار مجلسىنىڭ قارارى وە ناھىيەلىك
 كومىتەتتىن كەلگەن آكتەم رافىق تشكىل
 لات اعضالقىدىن چقاراش بىلەن نىگىشلىك
 چارىسى كورولمە ككە قارالاندى .

ھەر دەرىجىلىك تشكىلاتلارنىڭ تشكىل
 لات خىدمەتلىرىگە دائىر وقتلىق قوللانما نوزو
 لوب يوللاندى . موندىن كىيىن اوتكەنكى
 كورسە تەپلەر وە بو قوللانما بويىچە ھەردە -
 رىجىلىك تشكىلاتلارنىڭ خىدمەتلىرى بىر خىل بو
 سوندا آلفاسورولگوسى ھەم شو كورسەنە
 بويىچە تە كىشوروش ھەردە رىجىلىك تشكىل -
 لاتلار خىدمەتلىرىنى تىزمغا اېلىپ ، كورەش
 ژورنالەزنىڭ كەلگوسى سانلار بىدانە نىجىلەر
 نى كورسوتوب تىرۇش بورگوزولمە كەپ .
 اعضالار يەزدىن القم اختم ، مەھد
 صدىق نوروزوفلارنىڭ جەدى اېشلىشى بىلەن
 كونفىرىنسىيەگە بېغىشلاپ ، ھەر بىر يىزىقچى
 شاعىر لرىمەزنىڭ شىعروە ادبى اثرلار بىلەن
 نەونىلەر توپلاپ آلماناخ تىيارلاندى . بو آلماناخ
 وپىنەزنىڭ كىيىنكى تارىخىدا يازغۇچىلار بىز
 خىمىتنىڭ امدى كورونوشكە يوز ئونلار
 پارلاق صحىفە سىنى آشتى مەن شو مەنەپ
 بىلەن بو توپلامنى تىيارلاشدا كوچ چقارغان

مناسبتى بىلەن خىزمەت توختالغان. فېۋرال
 آيى ايچىدىمۇ خىزمىتى تىزىملىك رەۋىدە
 نىقپىگە كېلەلمىدى. البتە مارت آيلارىدا
 خىزمەت تىزىملىرى رەتتە سېلىشى بىر قانچە
 تۈرىدۇ.

ب. ناھىيەلىك كومىتېتلەر بويىچە

آغاندا - غولجە ناھىيەلىك كومىتېت غېنوار
 آيدا فورولغان بولسىمۇ، قىسقاتتىمۇ
 غولجە ناھىيەسى اطرافىدىكى بارلىق صحرا
 لەر بويىچە 9 نەفر اعضاءنى كاماندىر وفىكاغا
 چىقىرىش بىلەن بتون صحرالارنىڭ كۈچۈلۈپ-
 كېدە باشلانغۇچ تىزىملىك قورۇپ بولدى.
 عومۇمەن خىزمىتى نەتىجىلىك دەپ
 باشقا بولىدۇ.

سويىدوك، چلفەنزە، توققوز تارا،
 قزىل كورە، ناھىيەلىك كومىتېتلەرنى
 آغاندا، خىزمىتىن مەۋقات بېرىش اشلىرى
 ونەشكىلات قىتصادىنى قامداش اشلىرى
 نەتىجىلىك كېتىپ بارماقتا. نىلقى، كۈنەس
 سەول ناھىيەلىك كومىتېتلەرى يوقارقى
 ناھىيە لەرگە نىسبەتەن 2 - اوروندا
 كېتىپ بايدۇ، لىكىن مەنغول كورە،
 بورتالا، آراشاڭ ناھىيەلىك كومىتېتلەرنىڭ
 خىزمىتى اوستىدە كۈنقىرىنىسىدە كېيىن
 غېنوار، فېۋرال آيلارى ايچىدە سايلامدىن
 باشقا مەلۇمات بەرمىدى، البتە كۈنقىرىدە
 سىپە قارارلىرى اوستىدە قىلغان خىزمەت
 دىن مەلۇمات بېرىلىشى ضرور ايدى

اعضالار بىر نەچچە علاخە اسكە ايلاپ اوتدوق.
 باشقا اعضالار بىر مودا بىدات ونەصنعت اشلىرى
 مەزك رواجايشقا كۈچ چىقىرىشىنى ايدى
 قىلىمۇ.

مەزك رىجىلىك تىزىملىك خىزمىتى
 اوستىدىن آغاندا:

آغولجە شەر بىر واسطە رايونلوق
 كومىتېتلەردىن: مچاسلارنى قالدورماي
 ايچىشقا، نە كىشىلەر، تەقىر، تىزىم ايلاش؛
 ونەشكىلات دائىرىسىنى كېڭەيتىش خىزمىتى
 نى با كىتىپ اشلىشقا 3 - رايون بىر نەچچە
 اوروندا كېتىپ بارىدۇ. 2 - رايونغا باشلىق
 كاتىپلار بېكىتىپ سايلىنىش بىلەن خىزمەت سور
 غىن، آغا مېڭىشقا باشلىدى. بورايونە او
 زون اوتامى اولگولوك رايون بولاشىغا اومىد
 بار 4 - رايونلوق كومىتېت غېنوار آيدىن
 باشلاپ تىزىملىك قىلغان بولسىمۇ، تىزىملىك
 بىلەن قىزىق خانە، رادىئو اورنوتوش ايچىنى
 بېرىدى ونە عومۇمەن اشلىرىنى تىزىملىك ونە
 تىزىملىك ايلاپ بېرىشقا كىرىشتى. 1 - رايون
 بون بولسا، فېۋرال آيلارىغا قەدەر بىر تىزىملىك
 چۈشۈرۈشۈمۇ آينىڭ آخىرىدىن باشلاپ بېكىتى
 باشلىقلار خىزمەتكە جەدى كىرىشتى، البتە مۇنە-
 لىدىن كېيىن خىزمەت سورغىنى جەھەدىن
 بېكىتى موافىقىيەتلەر قازىنىشىنى كۈتىمۇ.
 5 - رايون خىزمىتى باشلىنىشقا خىلى تىزىم-
 نەكە چۈشكەن بولسىمۇ، غېنوار آيدا
 15 كۈنلۈك ايتوسكاسى

جيدىك ناحىيەلىك كومىتېتى قوروايدىغان شىددىن تارتىپ خىزمەت اوستىدە كوزگە كورونەرلىك نەتىجە كورسەتمىگەن بولسا، سىمەو، بورونقۇ ناحىيەلىك كومىتېت باشلىقى مەھمۇدخان اورنىدىن قالدۇرۇش بىلەن بېكىتىلگەن كىيىن خىزمەت سورىغىنىنى ئۆزگەرتىشكە باشلىدى .

س . ويلايتلىك كومىتېتىنىڭ رەئىس تارباغاتاي كومىتېتىنىڭ خىزمەت تەرتىبى ، نەزم - تەربىيە ، انتظام ايشلىرى اوستىدە مەن نەتىجىلىك يوكسۇلۇشلار بولمىدى . لەيكىن اوتكەن ۋاقىتتا قىلغان خىزمەتلىرى اوستىدە تولۇق مەلۇمات بېرىپ تولۇقلىدى .

لەيكىن تەشكىلى خىزمىتى تولۇق ۋە اىنقى دەرىجىگە يېتىپ كەلمەيدى موندىن كىيىن تىزلىككە تەشكىللىنى تەمىنلەپ مستقل رە - وشە اوز خىزمىتىنى ۋە تەلىم - تەربىيە سىنى يېتەكلىك دەرىجىدە يورگوزۇشى ضرور .

۱. عەوما اغاندا ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلار خىزمىتى 47 - يىلدىن باشلاپ كونفرېنسىيە مەنسەپتى بىلەن ۋە تەشكىلات نظام نامىسىنىڭ بېسىلىپ تارقىلىشى خىلى دەرىجىدە يوكسۇلۇشقا باشلىدى . عەوما = بىر خىل كامچىلىق 1 - دا كىلداشلىرى ۋاقىتتا يېتىپ كەلمەسلىكى 2 - كىرىش بىلىم نظام نامە ۋە ئورناللار ۋە اىنقى ۋاقىتتا سومما ماقىتور مەسلىق 3 - خىساباتلىرى ۋاقىتتا يېتىپ كەلمەسلىك 4 - بىرىلگەن قوللانما ۋە اىنقى كىسپە لەرگە تولۇق قاراپ تەلىم قىلىپ چەمەسلىق كامچىلىقلىرى كوفچولوك اوروندا يوز بەرمە كەسە . لېنە موندىن كىيىن ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلار نىڭ شېۋ كامچىلىقلىرىنى تىزلىككە توگوتۇپ اوتوقلىرىنى اوستورۇش اوچون تېخىمۇ جەدى فعالىيەت كورسۇتۇشلىرى كوتۇلىدۇ .

اۋىلايتلىك كومىتېتىنىڭ 46 - يىلى 11 - 12 - ايلار دا كىلانى ، 47 - يىلنىڭ 3 - ايلق خىزمەت پىلانى ۋە غىلاپلار يىغىنلىرىغا خىزمەتلىرى نەتىجىلىك كىتەپ بارىدۇ - دەپ ايتىشقا بولىدۇ .

خىزمەت كومىتېتى كونفرېنسىيەدىن كىيىن دەسلەپتە تەشكىلى اشلارنى يولغا سېلىشدا جەدى خىزمەتلىرى قىلىۋاتىدۇ .

كوچو ئاگە ھىجوم

(سەئىرە)

گەن بۇ خەق اۋىتسىر دەپلا فوبودۇ ، بولدى . او پەيچاگمو ، لەنجاگمو ، تەن - چاگمو ارنى سورۇشتور گىپى بولامدۇ .

اگر سىز نېمە خىزمەت قىلىسىز دې .

اونوك ايتىنى مەسلەنلار دىن ھىچ كىم سوراپ باققان امدەس . اما بويىنى - غا اسقان تەسەببىسى ، سارغۇچ كىيىمى ۋە ياقىسىدىكى شوشو غىنا نېنى كور .

سەنك ، آچقى او چىيىدىن چقىپ كىلىدى-
 غان ئاتلىق گەپنىڭ لەززىتىدە ار نىفا
 3 قېتىم سە كرەيدو . اغزى ايچىشىپ
 كىتىپ ، انصافى قلسا يەرگە ، ياكى اسماز
 غا نو كورودو . بولمىسا توپ توغرى
 پرزۇڭگە نو كور وەتسە قۇندانو قلىسەن
 بوزۇڭ چىمالداپ اونوڭ شرىسى يورە ك
 نىمو تىتر يتىدو ، اونسز سوبو يىغا يوگ-
 رەيسەن ، شو .

اونداق آدەملەرنى بىز خاق « صف -
 را مېجەز » دەيدو . مونداق آدەملر آلتى
 شەر دىكى توققۇنلارنى « حىمايە » قلىشقا
 خطايدىن آلىراپ يىتىپ كەلگەن حربى-
 لەرنىڭ ايچىدە خىلە بار . اولار خلقىنى
 ار كىنلىكىدىن حىمايە قىلغۇچىلا . شونوڭ
 اوچون خلق بى سەرەجان بولغاندىلا انسىد-
 رەب ، اوپ -- چورىدە پىلېموتلارنى
 سورەب يو يدو .

بىز ، هىلىقى ايتىنى سورىغىلى
 بولمايدىغان شو شو عنوانلىق افيتسىرنىڭ
 گىيىپىنى قىمانچى ايدوق . اونى كورۇپلا
 خىيالىمىز آلتى شەرگە كىتىپ قۇنو . . .
 ماقەرىيە نلىقنى قاراڭ !

1946 - يلى او كىنەرنىڭ 20 -
 كۈنىدە اوردمچى نەنگەن كوچىسىدا بايىد-
 ىن افيتسىر خوتونى بلەن كىتىپ بارىدو .
 ناۋاي خانىنىڭ بوسوغوسىنى . پىراب هېچ
 لەنجە چقرالە ايوانقان كىچك اوروق كو-
 چوك بىر دىنلا بولۇپ افيتسىرنىڭ آرقىسىد-

غا چۈشتى . احتمالكى افيتسىر آشفوزولا
 مەن مائىلىق تاماق ياپ چققان اوچون سىد-
 سىق كىچكەر دىمو ، ياكى اوتوگىنى مای-
 لانتقانەو ھەر حالدا كوچوك ئەگەشكىدەك
 بىر پوراق بولسا كىرەك .

كوچوك افيتسىرنىڭ اوتوگىنى بو-
 رىدى . او سولەتلىك مېگىشىنى بوزماي
 اوتوكنىڭ سوڭى بىلەن اشتېرىپەتتى .
 كوچوك افيتسىردىن پاخشىلىق كورمىگەن
 اوچون اونى قاغاب قلاشقا باشلىدى .
 افيتسىر 2 - 3 ياردە توختاپ اونوڭغا
 آلىيىپ قارىدى . لەيكىن كوچوك اونوڭ
 مەن قورقماي قاواب كىلىپواتىدو . افىت-
 سىرنىڭ صفرايى بىر دىنلا اورلەپ كىتىپ ،
 آرقىغا بورالدى ، چىرايى بورشوب بىر-
 قىشى كوتورلۇپ ، سول طرفدىكى كالا-
 فوگى يوزىگە چىقىپ ، چىشلىرى كو -
 روندى ...

منا امدى جەڭ بىلشلىنىپ كەتتى -
 بىردەم كوچوك قاچىدو ، بىردەم افيتسىر ؛
 افيتسىر قورقسا كوچوك قاوايدو ، كو-
 چوك قورقسا افيتسىر ، خىرىبات ، غالىد-
 بىت افيتسىرنىڭ بولۇپ تامالاندى . كو
 چوك كوچىنىڭ ارتتورسىدا خالىسز لىنىپ
 يىقلىدى . بەگگۈچى بولسا ، بتون كو
 چى بلان اونوڭغا ھجوم قلىپ ، دەسسە
 واتىدو . يېڭىلگۈچىنىڭ اغزى بورنىدىن
 ۋە آرقىسىدىن قان قوبۇلۇپ مېچىلىپ
 كەتتى ...

افيتسىرى خوتونى ، بويۇچىڭ ،

ايزده وانتان بولسا ، بعضىسى «شەنپادا
 مو، و او كىمكە مئالى كوروايىگەن قەرىمان
 ارتكەندىمۇ ، « دەپ اويلا واتتى .
 آرپىدىن بىرسى ئاپتى : « اونكەن ،
 خوددى دونكىخوت (1) اونكەن » .
 ز . ق .

سەللىبا « دەپ بوروب مكىبالاقتا آران بول
 نىڭ چىتىغا ئارتىپ چىقتى .
 غالىبىيەنچىنىڭ تىغى قىناعت حاصل
 قلىغان مېجىزى اورنىغا چوشمىگەن اوچون
 خوتونىنىموتلايدۇ ، يولدىكى مېجىلان .
 غان اولوك طرفكە تەلپونىدۇ ، اورنىغا
 اوچ قىتم سەكلەيدۇ ، « سېڭكو » دە بو
 خىفا « دەپ تىلايدۇ . . .

(1) دونكىخوت - خىيالى بىر روماننىڭ
 بىمىلى ، او قويلارغا ، قوشلارغا ، مو .
 جوم قلىپ ، دونىيائى تىرەتەم دەپ ماختى .
 نىب پورىدىغان قەرىمان . ايدى .

مونچە آرقىغا قاينماس « قەرمائىنى »
 كورگەن آدمەرنىڭ بعضىسى مونداق
 كاتتە جىسارەتنى تىقدىرلەشكە لايىق نرسە

ظلوم خاطرەسىدىن

سوزنى بىلشلايمەن ، تارىختىن اېلىپ ،
 دوشمەن سىزنى ، ھەردەم بىش قلىپ .

كېمەلەر او ، بىزنى زارى قانچىنقىن ،
 جىر ظلومى ، حسابسىز اشقان .
 تىخىكە مېنى ، حاكىم مطلقەر ،
 بىزلىرىنى ئەزىزگەن ، اېلىس - بىدىخىلار ،
 قانلىق قەمچىسى ، تىيار بىنىدا ،
 گىناھسىز ئەلنىڭ ، ئوينارتىنىدا .

ظلوم دەستىدىن ، ھەدى كوپ باشلار ،
 كوپلەر سولاندى ، كېسىلدى باشلار .
 ھىدىدىن اشقان ، ظالم بەنالادلار ،
 تىترىگەن ھىتى ، نىغۇ ھەم نىشلار .

دەشت تەختىدىن ، چىقسا بىر فرمان ،

شو زامان ئەلدە ، قالمائىتى دەرمان .
يالاقچى لوزوك ، شاپاشلاب مېكىپ ،
ھايداب كېلەتتى ، قولمىرىنى تېكىپ .
قانچىلار قاخشاپ ، دارغا ايسالغان ،
قانچىلار ايگراپ ، تاياقدا تېتىلغان ،
قانچىلار تىنى ، چىرغىلاردا پېشقان .
قانچىلار قولى مۇداقىقلانغان ،
قان - قان يېغلىتىپ ، پەيلەر كېسىلگەن .
قانچىلارنىڭ پوتىدا كېشەن ،
قولدا كوزا ، بوينى پوكولگەن .
قانچىلارنىڭ تىنىنى تەشكەن ،
قانچىلار آھ... دەپ ، جىنىدىن كەشكەن .
قانچىلارنىڭ كوزى اويولغان .
قانچىلارنىڭ پوستى سويولغان .
پارچە - پارچە كېسىلگەندى تىنى ،
توكولگەن ايدى ، مظلوملار قىنى .
.....
شويۇسون بىزلەر ، ايزلگەن ايدوق ،
گوياكى قولدەك ، حقونسىز ايدوق .
جاللادار ايدى ، ھەممىگە آفت ،
شوڭلاشقا بىزدە ، قالمىغان طاقت !

تەورىنىب آزادققا بوزەك ئىل ،

وحشت تەختىنى يەنجىب تاشلىدى .

ظلوم خاطرەسىدىن ايچىب ئەرك ،

حيات بىغىغا قەدەم تاشلىدى .

اشىمىز وڭوش ، ماڭىمىز دا دىل ،

حكوم سورەمەس ، امدى اوقتىل !

م . عەئەنى .

گودوك

« گودوك » ھېكايىسى - ن . اوستروويىسكىنىڭ « بوراندىن توغولغانلار » دېگەن رومانىدىن چوڭلار اوچون ايشلەنگەن بىر قىسىمى .
 بو كىتابدا بېزىلغان واقىقە - روسىيە دېكى گراژدانلار اوروشى بولۇۋاتقان يىللىرى اوكرائىنلارنىڭ كىچىك گىرەك بىر شەھرىدە بولغان . پۇشا ئاق عىسكىرلىرى ھىكومتىنى اوز قولىغا آغاندا ، يوشۇرون بولشېۋىك كومىتېتى اشچىلارنى اويۇشتۇرۇپ-
 ئاق پۇلەكلەرگە قارشى قوزغۇلاڭ كۆتەرگەن .

« گودوك » ھېكايىسى شوقوزغۇلاڭنىڭ باشلاپقى دەۋرىگە توغرى كېلىدۇ .

1

گلوڭگودېگەن نومۇرچىنى پۇلەك عملدارلىرى اولتۇرۇپتېتى دېگەن خېر شەھىر اترافىدىكى پارچە - پۇرات كوچىلارغىچە تارقالغان ايدى . بو خېر بارلىق بۇرۇلۇش لۇڭ پۇشماقلارغا حتى ايك چەتدە تۇرغان گەمە اويۇلەر گىمۇ يەتتى . كىشىلرنىڭ تولىپسى بو واقىقەنى اوز كوزى بىلەن كۆرۈپ ، اشتىب قايتىشقا آلدىراشتى . قالغۇنلار بولسا ، اوز اويۇلرىنىڭ آلدىغا يېغىلىپ ، بولغان واقىقە توغرىسىدا قىزىق-ھەكەت بىلەشمە كىدە ايدى .

- زاكون بولۇش كىرەككە ؟ قىنى بو زاكون دېگىنى ؟ آدەملرنى بېكار-
 دىن - بېكار غىلا ھېچ بىر گوناھسىز اولتۇرۇۋاتىدۇ .
 - زاكون بىر ، تاياق توتقانلار ھەمىشى ساڭا تۇرە . ، سەن اولارنىڭ قولى !

- شۇنداق ، حاضر شۇنداق بولۇپ قالدى . بوگون سىنى دۇرغا آسماي
 امان قالدۇردىمۇ ، شۇنۇڭغا شوكرى دەيسەن . ماناساڭا تر كىچىلىك !
 فقط قايسى بىر جايلار دېلا مۇنداق پاراڭلار قىلىنى تۇس آلانتى .
 - نىمە گەپ - ھوى ، يىگىتلەر ؟

- نىمە گەپ بولاتتى ، اىغز قىچىغىنى پەسلىتىۋاتىمىز . بو دەپ بولۇرلەر
 خاھلىغىنى قىلىۋاتىدۇ . بىز بولساق مۇشۇنداق اورۇلۇپ - چورۇلۇپ پاراڭغىلا
 زولايىمىز . زىرىككەندە اويۇڭگە يانپىسەن ، اويۇدۇمۇ ساڭا نىچىلىق يوق . كىچىك
 لىرى كىلىپ اوچىيىڭنى چوڭۇدۇمۇ ...

باراڭكېۋېچ زاۋوتىدا ايككەنچى اورون آلماشتورغۇچىلار اشنى نوگىتەى دەپ
قانغان ايدى .

زاۋوتنىڭ چوڭ دەروازىسى آلدىدا اورن آلماشتوروشقا كەلگەنلەر توپلو-
شۇب نورانتى . ايشچىلارنىڭ بىرقىسمى تەكشوروش ايشىڭىدىن اوتوب زاۋوتنىڭ
اندخانىلىرىغا كېرىپ كەتتى ، قانغانلارنى گلوشكونىڭ اولتورولگىنىنى آڭلاپ
داروازا آلدىدا توختوشوب قالدى . زاۋوتنىڭ اوزوندىن بىوى اشلەپ كېلواتقان
بىر كوزەنچىسى بارايدى . او توختوشوب قانغان ايشچىلارغا قاراپ :
- نىمە قارىشىپ تورسىلەن ؟ اوتوڭلا دەيمەن ! - دەپ واقىردى ...
توب اېچىدىن

- آندىراش يوق ... تېخى گودوك بولمىدىغۇ ، - دىگەن جواب آڭلاندى .
آندىرى شو زاۋوتنىڭ كوتىلىنىپدە (1) اشلەندى . او ، لاۋلداپ اوت بېنىپ
نورغان اوچاققا آخرقى گوجەك كومورنى تاشلاپ ، اشىنى نوگەتتى . بوچاندا
امدى ساعىت 3 بولوشقا آزالغان ايدى . آندىرىغا اوخشاش اوت قالىغۇچىلا ،
(كوچىڭارلار) اون مېنوت ايلگىرى كېلىپ آلمىشاتتى .
آندىرنىڭ دمىتروس دىگەن بىر دوستى استاينىغا كېلىپ :
- آڭلىدىڭمۇ ، آندوروشكا ، گلوشكونى ايتىۋىتپتىغۇ ، - دىدى . شو
آرىدا آلمىششقا كەلگەنلەراشكنى اېچىپ كرىشنى . اولارنىڭ گەپارى آندىرىغا آڭلىدى
ئىب توردى .

- دەروازا آلدىدا غوغا كوتورلىۋاتىدۇ .
- كورەڭمۇ زاۋوت كوزەنچىلىرى شوياققا يوگىرەپ كەتتى ، دىرىزىنىڭ
كەپنى طرفىدىن ملتق اونى آڭلاندى . اويدىكى ايشچىلار « نىمە بولغاندەۋىنە ؟ »
دەگەندەك بەلگىدە بىر - بىرىگە قاراشدى .

بىرنەچچە سېكونتقىچە شەمەسى جىم تورغان خالدا ملتقنىڭ يىنەبىر ايتىلىشىنى
كونتى . آندىرى شوتىغا دەسسەپ يوغان پەچنىڭ اوستىگە چقتى . يوقورېدانلار-
قار اوچ دىرىزە بوۋوب اولارنىڭ بىرى اوچوق ايدى . شو اوچوق دىرىزىدىن زا
ۋوتنىڭ دەروازىسى كورنەتتى . دەروازا آلدىدا توپلارنوب تورغان ادەملەر آرىسىد
دا قانداقتو ناراضلىق توغولغان . اولار نورغون ، دەروازا آلدىدىكى اوچوقچىلقد
زەچىدە نورىدۇ . كېمەدو بىرى تامنىڭ اوستىگە چىقپ ايلېپ ، يىغلاپ نورغارخلىق
قە بىرنىمە دەپ واقراۋانيدۇ . دەروازا طرفكە بىرنىڭ كەينىدىن ايككەنچىسى ، يوگە-

(1) كوتىلىنى - زاۋوتنىڭ قزانلىرى بايلاشقان بولومى .

رەب زاوت كوزەتچىلرى كىلىشىۋاتىدۇ . شۇارىدا ماشىنە بولومىدە اشلەيدىغان پان سترومىل دىگەن كىچىك مىخانىك ، ايلدام يوگرەب كوتىلنىيىگە كىرىدە :
- ۋەمىشش ۋاقتى بولىدۇ ، نىمەشكە گودوك بەرمەيسىلەن ؟ - دەب جىنىنىڭ بارىچە ۋاقىردى . پتاخا I) قىنى بولوڭلار گودوك بىرڭلار :
اونوك ۋاقىرشىغا ھىچ كىم ايرەن قلمىغاندىن كىين اوزى يوگرەب بىرىپ گودوكنىڭ قاپچىنى اچىدىغان اينچىكە اعامچىغا باغلاقلىق چەبىرنى توتىدە ، توۋەن قارتىپ باسدى .

گودوكنىڭ قاتتىق اوزى اونى سەسكەندور يۈەتتى . او ھەممىنى اونتوب ، قىتب قالدى . سببى : او دەروازا الىدا بولىۋاتقان ۋەقەگە بارلىق دقتىنى سلىپ قاراپ تورغاندا بو اواز توپۇتسىزلا كوتورولدى .

بارلىق چوك - كىچىك اشكلەردىن زاوت ھويليسىغا خلقلر دو كورشوب كرش كە باشلىدى . اشچىلارنىڭ بىرىمىنى ايلالار نىشكىل قلاتتى .
اندىرى ايلدام يەرگە چۈشتى .

مىخانىك چەبىرنى قويۋەتتى . قولاق - مېيەنى يەپ تورغان اواز چىپپدە توختىدى . ئەنەشۇچاغدىلا مىخانىك پتاخانى كوروب :

- نەدە يوردوك ؟ - دەب اچچىغى بلەن سورىدى .

- مەن دىرىزىدىن قاراپ تورغان ايدىم .

- ھە - ئە - ئە ، دىرىزىدىن قاراپ تورغانمىدىڭ ؟ انداق بولسا . ھسا .

بىڭنى آل ! سىنى بىزاشلەش اوچون آلغان ... دىدى مىخانىك . اندىن كوچىگار (اوت قالىغۇچى) لارغا قاراپ :

- اشكلارنى قىلڭلار - دەب ۋاقىرىدە ، اوزى يوگرەب ماشىنە بولومىدە گە چىقب كەتتى .

اندىرى پىرنەچچە سىكونت قەر قلمى شوك توروب قالدى . اونى بىر فكر اوراپ آلغان ايدى . او ايكنكى اوتتوردا قىلب كوڭلىدىكى فكرنى چەنكە قىقب باقتى . ليكىن او فكر اندىرىنىڭ اختيارىنى تامامەن ايگىلەپ آلغان ايدى . خوددى بىر اىگىز جايدىن سە كرەيدىغاندەك يورۇگى دوپوللەشكە باشلىدى . كوپ اويلاپ نور ماى يوگرەب اشىك توويگە باردىدە ، اشكنى بە كىتب اچقۇچنى پانچوغىغا سالا-دى . اندىن قايتىپ اوز جايىغا كەلدى . و چەبىرنى توتوب اوز اىغىرلىغى بلان توۋەن باستى .

اوز پىڭىۋاشدىن يەنە كوتورولدى .

- اندىرى بونىمە قلىغىنىڭ ، اچىپ قالدىڭمۇ ؟ - دىشىپ كو چىگار لار

1) پتاخا - اندىرىنىڭ فە مېلىيەنى .

بنا خانك آلدیغا اومتو لوشتى . بزنىمو اشدين چقارسون دەمسەن ؟
لەيكيىن اولارنىڭ سوزى آندىرىغا آڭلانمانتى . اوچمىبرنى ھەمان ئورون
ئانئىب توردى .

- قويغىن ، آندوروشكا ، بونداق قلساڭ ھەممىھەزنى قوغلايدىغوا - دىدى
دمىتروس يالوورغان حالدا .

آندىرى برفولىدا چمىبرنى توتوپ ايكيىنچى قولى بلەن كرمور چوقوب -
دىغان ايغر لومنى آلدىدە ، دمىتروسقا قاراپ :

- يىگىتلەرگە ايتقن ، بويەردىن كەتسون ! ئەنە آو آرقا طرفدىكى
كىچك اشىكىدىن چقسون ... اگر دە برسى سورىسا پتاخا بزنى لوم بلەن اوردى
دەپ ايتسون ... دەپ واقىرىدى .

لەيكيىن اونوك سوزىمو فقط آڭلانمىدى . آندىن چمىبرنى قويوۋەنتى . آواز
چىپىدە بىسلىدى ... لومنى ايكيى قولىدا توتوپ ، كومور چاڭلىرى باسغان
قاب - قارا كوزلىرىنى ھر طرفكە يوروتوپ ، يولداشلىرىغا :

- چققلار ئەوو كىچك اشىكىدىن ! يىگىتلەر ، دوسلوق يولىدا اوتونىدەن -
ياخشىلىقچە قىچققلار ھاضر ! مەن خلقىنى كوتوروش اوچون گودوك بەرھىم . . .
نەپىلا قلسا ، مېنى قلسون ... چقىققلار يىگىتلەر ، بولمىسا لوم بلەن سالىمەن !
بولوڭلار دەپ لومنى ايگىز كوتەردى .

كوچىگارلار كىچك اشىككە قاراپ دو كوروشوب ماڭدى .

. 2

آندىرى ايشكنىڭ ايلغوچلىرىنى سىلىپ بە كەردى ھم قولىدىكى لومنى اشكە
نىڭ نوتقوچىغا كر گوزوب قويدى . آندىن قايتىپ كىلىپ يەنە چمىبرگە ايسلا -
دى . يەر - جەاننى تىترىتە بەنە گودوك چىلىندى . گودوكنىڭ مونداق
اوزاق چىلىنىشى ، قانداقتو بر كوگولسىز واقىعەنى آڭلىتاتتى . بو آواز بتون
شەر خلقىنى كوچىغا چقىشا مجبور قلىدى . ھەممىسىلا اويلارىدىن چىقىپ گودوكنى
دقت بلەن تىكشىپەقدا ايدى

گودوك بولسا بر توختىماي چىلىنۋانماقدا .

1 - كوزەنچىلەر يوگروشوب كوتىلغىنىڭ اشىكىگە يىتە كەلدى ،

ھم ملتقلىرىنىڭ پايىتىگى بلەن اشىكىنى اورووشقا باشلىدى . قانداقتو قاپسلاپ ،

پوختا ياسالغان ايغر ايشك ، اولارنىڭ مونداق قانتق اورشېدىن ھېچ زەخمە گور-
مەي ، فقط آزاراقلا جالاخلاپ قويانتى .

— شوتائەپكىلىكلار ! مەڭ دىرىزىگە چىق ! ات ارنى ! - دەپ كوزەتچى-
لەر باشلىغى واقردى .

بىر وقتدە بىرپاي اوق ايتلىپ ، دىرىزە چاراك - جوروك قىلىپ فالدىدا ،
آندىرىنىڭ قولىغى توويدىن ويڭكىدە قلىپ اوتوب كەتتى . آندىرى قورقونۇچ
لموق احوالدا قالغىنىنى شوچاغدىلا سەزدى .

اواختىارسىز يوسوندا چەبىرنى قوبىوۋەتتى . گودوك توختاپ قالدى . آندى-
رى يەنە ايتىلىدىغان اوقدىن ساقلىنىش اوچون كومور قوبىدىغان گوداڭغا
چوشوب آلدى .

ملتىق توتقان قولىنى آلغا سوزوب ، قىلىپ بىرپولەك لىگىئونىرى (عس-
كرى) دىرىزىدىن كرىپ كەلمە كدە ايدى . پتاخا گوداڭنىڭ اىچىدە خوددى
قولغا چوشكىن چاشقاندىك اوياق - بويققا يوگرەپ يورەتتى . اوكونورولشنى
امدى اياقلاشتىغو دەپ اويلىغان ايدى . لىكىن بو آریدا اونوك بېشىغا يېڭى
پىر فكر توغولدى .

2 - دىرىزە تار بولغاشقا لىگىئونىر اينچىقلاپ ، يىنىچە سلجىپ گرمە كدە
ايدى . كىنىدىكىلەر اونى بوليشىوا تانتى . آندىرى « ھانەم اولىمەنغو » -
دەپ اويلاپ ، بىر كاللەك آنترانسىتتى (تاش كومورنىڭ برخىلى) آلدىدە ،
گوداڭدىن سە كرەپ چقتى . آندىن قولىدىكى كومورنى سالماقلىق بلەن شلا -
تەب دىرىزىگە آتتى . تاش كومور بىرىپ لىگىئونىرنىڭ اوزىگە تەگدى . لىگى-
ئونىر ھوگورەپ كەتتى . ھەش - پەش دىگىچە اوتوك يوزى قىپ - قزىل
قانغا بويالدى . قولىدىكى ملتىغى چوشوب اوزى شوخشويوب ، كەينىدىكى كو-
زەتچىلەرنىڭ اوستىگە يىقلدى . ملتىق كوتىلىنىنىڭ سىمەنت پايغان پىرىگە جالاق -
قىدە نايىپ چوشتى . بو آریدا يەنە بىرپاي اوق ايتىلدى .

آندىرى خوشال بولوب قىن - قىغا پاتماي كەتتى . چونكى اوتاش كو-
مورلارنى دىرىزىگە قارىتپ خوددى بومپا تاشلىغاندىك كەينى - كەينىدىن آت -
ماقدا ايدى .

دىرىزىنىڭ كەينىدىن واقراپ ، چىدىيىغىنىدىن آغزىغا كەلگەننى دەپ تەل -
لاشلا آڭلاندى . شوتىغا چققانلار آلدىراشاق باھن شوخشوب بەرگە چوشوشكە
پاشاپدى .

3 - آندىرىغا يېكىلواشدىن غىرت كوردى . او بىلىدىكى پويىسىنى يەشتىدە ، چىبرىنى توومن تارتىپ ، رىگولەتور (تەكشىگۈچى) غا باغلاپ قويدى . گودوك ھوانى چاڭ كەلتۈرۈپ يەنە چىلىندى . امدى توختاش يوق ، چونكى پتاختا پويىسى بلەن مەكەم باغلاپ قويغان ايدى . شونداق قلىپ ، آندىرىنىڭ ھەر ايككى قولى بوشىدى . اوايگىئوئىرلارنىڭ بىسب كرشىدىن قورنوب ، گو- مور لەرنى دىرىزىگە قارتىپ كەينى - كەينىدىن بىر توختىماي ايتىپ توردى .

4 - چىلشنىڭ قزقچىلىغىدا كوتىلىنىدە يئە ايككى دىرىزە بارلىغى آندىرى- نىڭ ايسىدىن چققان ايدى . بىر چاغدا اودىرىزىلەر نىگەو ئەينە كلرى پاچاغلىنىپ تامنىڭ سوگىقى قويولوب چوشدى . آندىرى اونى كورۈپ چوچىدى . ۋە ارچ تىرىزىگە چامى يەتمەسلىكىنى بلدى . تاشقىر دىكىلەر يەنە ملتىق ايتىپ ، آندى- رىنى يەنە گوداڭغا چوشوشكە مەجبور قىلدى . دىرىزىلەرنىڭ بىرسىدىن ملتقنىڭ ارچى كوروندى . آندىرى جىلە بولوب تاش آندى . آما ايككىنچى دىرىزىدىن يىتلغان ملتق اونى چىكىندوردى .

- منا امدى توگىدىم ، - دىدى آندىرى ۋە يىغلىۋىتتىشكە ناسلا قالدى . ئەرايك اونى تاشلىماقدا ايدى . اوقارشىغىنى قويوب گوداڭنىڭ بىر بولۇشىدا اولا- تورغان ايدى . قانداقتو بىر نرسە اونوڭ بىقىنىغا پىتپ كەتتى . پتاخا اونى-ا- تىارسىزلىق بلەن توتوب باقتى . اوپوزار ئىشانگىسى (سو اوتەيدىغان كانايچە) نىڭ ارچى ايدى . كوچىگەرلر بونى كوامور نەملەش اوچون فايدىلىناتتى . ھار- غان آندىرىنىڭ سىزىمىدە نىمىدو يالت يتىپ قالدى .

5 - ھە ... ئە ، سىلەر مىنى قوڭا چوشتى دەپ اويلىۋىدىڭلارمۇ ، يالاق- چى دەيوزلەر ! كورىمىز غوامدى - دىپ وافردى . لەيكن گودوكنىڭ آلبىغان- دەك قاتتىق ھو كورشى اونوڭ سوزاربنى ھىچ كەمگە آڭلانمىدى .

آندىرى شلانگىغا سوقويىدىغان چاققا اوخشاش نەرسىنى اشنىك - اشنىك تولاغاشقا باشلىدى . باشلاپ براندىسپويت (اوت اوچوروش ناسوسى) دىن قاتتىق اوش- قىتپ ھوچقتى . اونوڭ كەينىدىن كوچلوك ايتلىپ قايناق سوچىقىشقا باشلىدى . كو- مور گودىكى ھەرغا تولدى . آندىرىگە دەم ايلش قىيىن بولدى . اوتىترەك باسقان قوللرى بلەن براندىسپويتنى توتوب كوتەردى . قوللرى كويوب قايناق سونىڭ چاچراپ نورغان تامچىلرى اوز - كوزىگە تىگىپ عذابلىنىپ تۇرسىمۇ ، چىدىدى ، قار - ناق سونى كوتىلىنىپكە قارتىپ چاشتى .

او، بوچاغدا امدى، اولتورويتەر مو دەپ وايم يېمەنتى . ايتايىپ تورغان قايناق
 سونى دېرىزىگە قارىتىپ چېچشقا باشلىدى . دېرىزە كىيىدە تورغانلارنىڭ ھو كورەپ
 قاخشاشلارنىڭنىڭ ئالاب خودى بىر ئاۋاي نارسىگە اوشاش اوسول اويناب كەتتى .
 گودا ئىدىن چىقىپ سوقاينىتىدىغان بوغان ئوشلارنىڭ آرىلارغا كىرىپ اولتوردىدە
 بوينىنى سوزمايلا بىر اندىسپويتنى اوياق - بويانقا بوراب، قايناق سواي دېرىزىگە چاچپوھى
 خوشاللىغى قىز - قىزغا پاتىدى كەتتى . كوتىلىنىپكە ھو ايق تولدى ، قايناق سو يەرگە
 ئو كولوپ خىلىلا يېيىلغان ايدى . اندىرى اوسودىن پەچىنىڭ اىگىزەك بىر - بىرىگە
 چىقىپ اوزىنى ساقلىدى . اونو كىفادەم ايلش تەس ايدى توللىرى كويىگەن ، شونداقنىمۇ
 بىشقا علاجى يوق قانداقلا بولمىسون قارشىلىق كورسوتوش كىرەك ايدى .
 گودوك شەرنىڭ ھەممە بىرىگە آڭلىنىپ توردى .

(داۋامى بار)

قان

• قەرى .

چوڭقور آڭلاخىتىم ، مېنىڭ دەتلىك سازىمىنى ،
 فېغانلىق موڭ دىللاردىن ، آڭلىنار اصلى اريم .
 يات كىيىپ غازاك قىلدى ، بوستان بىلەن يازىمىنى ،
 كورەشدىن ئوكسەم انام ، ادا بولغاي پىك قەرزىم .
 او ،... ئاقىتىمىز مېنوتلا ، قانلار بىلەن يويوانغان ،
 قىرپانلا آچقان ايرنى ، لاي سولا كومەلەيدۇ .
 گەردە سوپەكلەر تىرىك ، حق منبەردە قوبولغان ،
 بوگون سوزالەيدۇ تارىخ ، ھېچ كىم كوزى بومالەيدۇ .
 يار كەڭرى آسماندا يولتوزدەك نورالوق كورونسە ،
 نېمىشكە بولوب يانداش بولوب ئوندى مارايدۇ ؟
 آلتون چېچەكلەر قىسب ، سوبەيدەك بىرتەلپونسە ،
 نامى زەھەر كوزىنى ، آلايتىپ سەت قارايدۇ ؟
 « تىرىك ناپلا » قاقادلاپ ، يىزە كواھە كچى بوندا ...
 بار مو ئاقت اوخلاشقا ، ظاومدىن كورەش اعلا !
 اگردە ، قولاق سالىسك ، چنوبنىڭ احوالىغا ، ...
 غىزىپ تاشقىن بولوب ، تار كىلەر بو كەڭ دىنيا !

كەتمەپتۇ قارابولوت ، مەھش آلواڭ ياساقلا ،
 « شىڭ » بلەن « اوبەك شىڭ » دىن ، اتامېرات قىلغانمۇ ؟ ...
 قايسى سەت كارتىنا بو ، پوتەي بلەن سىپىلا ،
 « توحفيمو » بوغىرگە ، ياكى اوئەسكى تاممو ؟

توھمەت بلەن سوزلیمەس ، حقنى سوزلېگەن تلىم ،
 جنوبقا ماڭغانلاردىن ، سرسان بولغىنى پالغانمو ؟
 قورقوپ يالورۇپ پوتەس ، تەڭلىكنى كوزلېگەن اشىم ،
 جنوبقا ئەل ماڭمىسقا ، ايرىم حكوم بولغانمو ؟

جواب بەرگىن اى ! ... ، سىنىد ابلەخ ظلوم تختى ،
 « خاو - خاو » بلەن بويالمىدو ، تو كولىگەن قان ايزى .
 يتەرامدى ، اتموشده ساق قىللا ناحق اختى ،
 سوزلەشكە حلق بوئىل ، چونكى اتقان تاڭنىڭ كوزى .

توزوتوشلەر

توغرىسى	بېسىشى	قور		ستون	بەت
		تووندىن	يوقىرىدىن		
آشقىنى	يىنى	—	9	1	18
—	ك	1	—	=	19
سىبىرىن	سىجودىن	3	—	=	=
1883	188	4	—	=	=
موتەفەككورچى	موتەفەككورچى	9	—	=	20
امگەكچىلرى	مگەكچىلرى	10	—	2	21
نقطە	نطقە	8	—	1	25
قورولغان	فورولغان	—	8	2	29
اينستروكسىيە	اينستروكسىيە	—	16	=	30
قەرىمەنى	بمانى	—	8	=	32
بىر	بىر	9	—	—	36
بىر	بىر	—	15	—	38
پتاختا	پتاختا	—	4	—	39
نېمەشكە بولوت	نېمەشكە بولوب	7	—	—	40

موندىن باشقا ماشىنىدا ايزلگەن حرفلار چەمەنى قالغان جايلارى بار. توزوتوب
 وقوشلارنى سورايمز .

بواسی : 300 هولار

۳۰۰